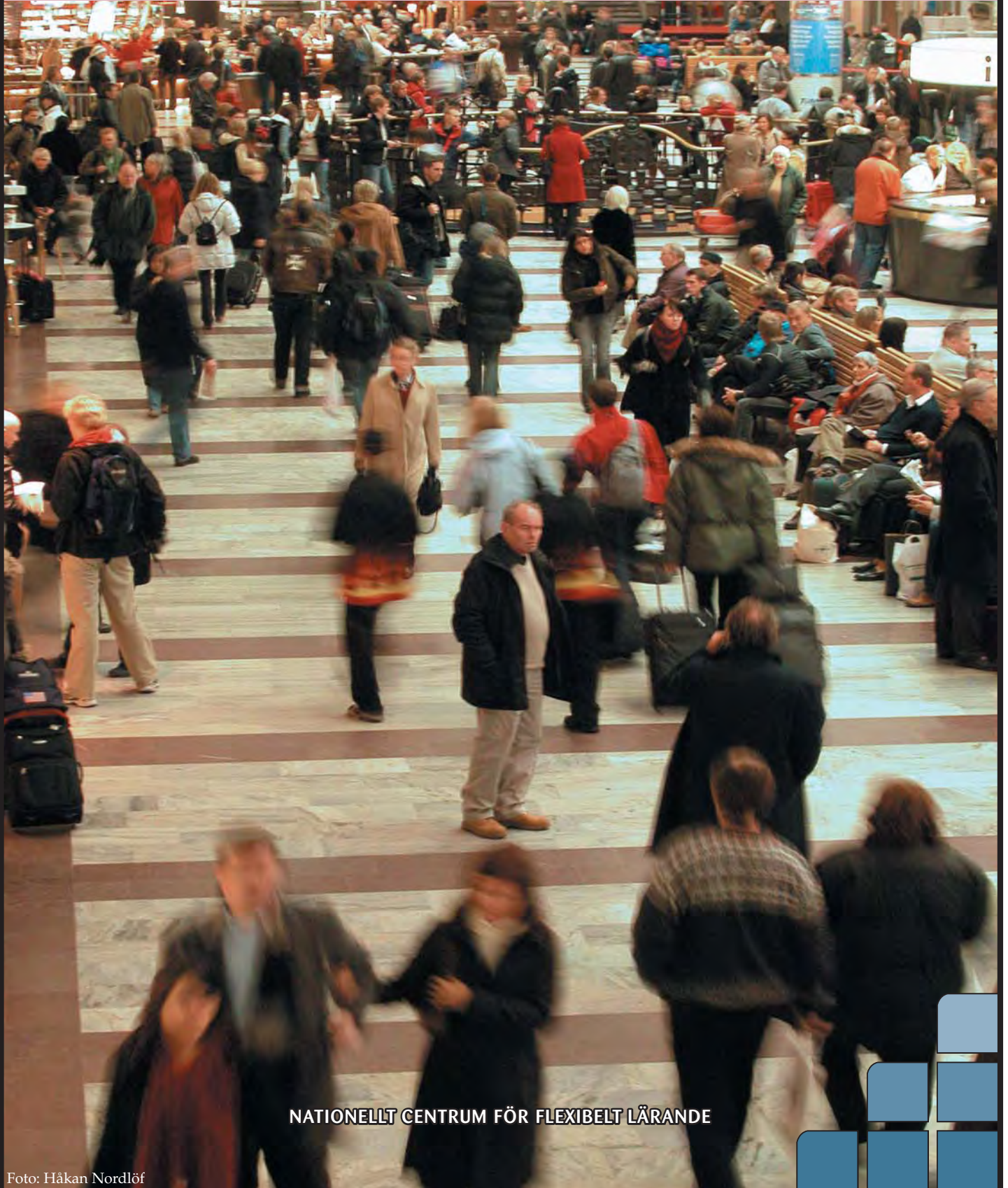

Historia A

SAMHÄLLSVETENSKAP

NATIONELLT CENTRUM FÖR FLEXIBELT LÄRANDE

Innehåll

Välkommen till kursen.....	4
Om kursen.....	5
Betygskriterier.....	6
Kursens innehåll och uppläggning.....	7
Studieenhet 1.....	9
Studieenhet 2.....	21
Studieenhet 3.....	29
Studieenhet 4.....	38
Studieenhet 5.....	46
Studieenhet 6.....	54
Studiearbete 6.....	59

CFL ansvarar inte för fortsatt uppdatering av kursmaterialet.
Vuxenutbildare har full rättighet att återanvända materialet
efter eget behov./09-2004

Välkommen till studier i Historia A!

Vad är historia? På denna fråga skulle de flesta svara; ”historia är något som har hänt”. Men vad är ämnet historia? Med andra ord; vad är det som du, som just valt att läsa en kurs i detta ämne, ska studera? Ibland kan man höra uttrycket; ”vi gör historia”. Och det är ju alldeles riktigt, människor både **gör** historia och **studerar** historia. Vi gör den, då vi är delaktiga i ett **skeende** som i framtiden kommer att betraktas som historia. Vi studerar den, då vi tar del av **beskrivningen av det förgångna**. Hur långt tillbaka i tiden går då historien? Och hur långt framåt? Är det som hände igår, historia idag? Gårdagens händelser kan betraktas som historia i den betydelsen att det har hänt, det är passerat eller förgånget. Å andra sidan tvistar historikerna själva om hur långt fram i tiden historien går och när ämnet upphör och övergår i en studie av ett nutida samhälle som mer är att betrakta som samhällskunskap. Var vi ska avgränsa ämnet bakåt i tiden råder dock inte så stor oenighet om. Det är människan och **den mänskliga aktiviteten** som ska studeras och därför börjar historieämnet med människans framträdande på jorden.

Om vi benämner det förgångna **historia 1**, och kunskapen om det förgångna **historia 2**, förstår vi att historia 1 är oföränderlig, det som har skett har verkligen skett, medan historia 2 är föränderlig, vårt vetande förnyas ständigt. Historia 1 blir alltid densamma, men historia 2 blir genom historikerns forskning ständigt ny och ständigt lika levande. Det är vår förhoppning att **dina** historiestudier ska bli lika stimulerande som själva historien.

Om kursen

Vikten av en historiemedvetenhet betonas idag både i läroplaner och i den offentliga debatten. Kunskaper om historien anses nödvändiga för förståelsen av det nutida samhället. De anses också betydelsefulla för skapandet av den egna identiteten och förståelsen för andra kulturella identiteter. Som samhällsmedborgare i en demokrati, där vi förväntas delta i beslutsfattande som avgör vår framtid, är kunskaper om det förflutna av största vikt.

Enligt kursplanen för Historia A 100 p fastslås följande **mål**;

Eleven skall efter avslutad kurs

- känna till grundläggande drag i den historiska utvecklingen,
- förstå innebörden av vanliga epokbegrepp och andra centrala historiska begrepp,
- kunna analysera historiska problem och tolka orsakssammanhang bakom historiska förändringsprocesser,
- kunna beskriva det historiska skeendet utifrån olika perspektiv med insikt i den historiska kunskapens tidsbundenhet,
- kunna diskutera några av dagens händelser utifrån ett historiskt perspektiv,
- kunna formulera sina tankar i historiska frågor.

Du har säkert redan förstått att Historia är ett mycket omfattande ämne både i tid och rum. Det rör sig från forntid till nutid och det berör alla världsdelar. Att på 100 poäng hinna med att uppfylla de ovanstående målen kan förefalla orimligt. Att ha kunskaper om alla tidsepoker, kunna studera händelser och fenomen ur många olika perspektiv och samtidigt träna upp analysförmågan ställer stora krav på kursdeltagaren.

Denna studiehandledning skall vara en hjälp vid dina studier. Den utgör en ansats att betona de senaste 200-300 årens historia samtidigt som den är ett försök till ett utomeuropeiskt perspektiv. Framställningssättet innebär också att ekonomiska, sociala, politiska och kulturella perspektiv binds samman till en helhetsuppfattning av människors livsvillkor i olika samhällen i tid och rum.

Betygskriterier

Kriterier för betyget Godkänd

- Eleven beskriver grundläggande drag i den historiska utvecklingen och visar på olika krafter som styr och styr den historiska processen.
- Eleven ger bakgrund och sammanhang till några skeenden och företeelser i vår tid.
- Eleven använder frekventa epokbegrepp och andra centrala historiska begrepp.
- Eleven formulerar med handledning historiska problem och frågeställningar.
- Eleven sätter in sig själv i ett historiskt sammanhang.

Kriterier för betyget Väl godkänd

- Eleven sätter samman enskilda fenomen och fakta i det förflutna till helhetsbilder och motiverar sina ställningstaganden.
- Eleven visar med hjälp av centrala begrepp på förändringar i den historiska processen inom såväl svensk och nordisk som allmän historia.
- Eleven visar prov på kritisk hållning i ett resonemang om historiska problem och källor, bearbetar materialet samt motiverar sitt ställningstagande.
- Eleven gör jämförelser mellan olika kulturer samt visar hur företeelser och händelseförlopp både i nutid och i gången tid har en historisk bakgrund och påverkar framtiden.
- Eleven diskuterar betydelsen av olika människors och samhällens kulturarv.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

- Eleven diskuterar utifrån ett historiskt perspektiv dagens problem och redogör för det egna samhällets framväxt och historiska identitet samt visar därvid medvetenhet om vilka konsekvenser skilda förhållningssätt kan få i framtiden.
- Eleven utgår från centrala historiska begrepp för att klargöra förutsättningar och drivkrafter för människor och samhällen i olika tider och i olika kulturer.
- Eleven anlägger skilda historiska perspektiv på vad som förr skett liksom på sin egen omvärld och sig själv.
- Eleven reflekterar, resonerar och drar slutsatser utifrån bedömningar av olika källors och kvarlevors värde.

Kursens innehåll och uppläggning

Material

I kursen ingår följande material;

- *Studiehandledningen*. CFL Norrköping, Lenah Skärstrand.
- *Perspektiv på historien A*. Nyström, Hans – Nyström, Örjan. Gleerups 2001.
- *Historisk Atlas*. Red. Valle, Kåre – Pederby, Bo. Almqvist & Wiksell 1995.
- *Sex studiearbeten* (studiearbete 6 finns i studiehandledningen).

Examination

När du är klar med alla studiearbeten kan du anmäla dig till slutprov.

Om Perspektiv på historien A

Kursboken *Perspektiv på historien A* är skriven av Hans och Örjan Nyström. Författarnas ambition är att ge utrymme för både den berättande och den analyserande sidan av historieskrivningen. De betonar politiska, ekonomiska, sociala och ideologiska faktorer samtidigt som de för fram en helhetsbild. Tyngdpunkten ligger på Europa men de skildrar också européernas möten med andra kulturer. Tidsmässigt lyfts de senaste två hundra åren fram och i synnerhet 1900-talet. Boken är vald därför att den med sin uppmuntran till reflekterande och inlevelse lämpar sig väl för självstudier. Boken, liksom våra studiearbeten, syftar till att skapa förståelse för olika händelser och fenomen. Det är vår förhoppning att denna förståelse ska leda dig in i ett vidgat historiemedvetande.

Så kan du arbeta med kursen

Kursen i Historia A omfattar sex studieenheter som var och en avslutas med ett studiearbete. Studiehandledningen ska fungera som en introduktion till varje arbetsområde. Du bör därför börja varje studieenhet med att läsa den inledande texten och för dig

själv klargöra målen med dina studier. **Studieenhet 1** och **Studieenhet 2** hänvisar inte till några speciella avsnitt i kursboken. Det är därför inte nödvändigt att läsa kursbokens text för att klara av de två första studiearbetena. Men om du tycker att något är oklart eller om du vill veta mer kan du genom att slå i bokens register säkert hitta rätt på egen hand. **Studieenhet 3, 4, 5** och **6** bygger på kursbokens avsnitt och efter att ha läst den inledande texten i studiehandledningen går du vidare till det berörda området i kursboken. Därefter tar du itu med studiearbetet. **Studiearbetena** är upplagda så att de inleds med ett antal obligatoriska frågeställningar. Sedan följer ett eller två avsnitt med valfria uppgifter. Här väljer du efter intresse vilka uppgifter som känns mest angelägna.

	Studie- handledning	Perspektiv på historien A
Studieenhet 1 Centrala begrepp i Historien	s. 9-20	
Studieenhet 2 Från forntiden till 1700	s. 21-28	
Studieenhet 3 1700-1870	s. 29-37	Revolutionernas tidevarv, Borgerlighetens århundrade.
Studieenhet 4 1870-1945	s. 38-45	Imperialismens epok, Från krig till krig.
Studieenhet 5 1945-1989	s. 46-53	Kallt krig och kolonial frigörelse.
Studieenhet 6 1989	s. 54-63	Världen efter 1989.

Studieenhet 1

Tidsepoker och centrala begrepp

I historieämnet ingår ett stort antal begrepp som är centrala i den betydelsen att de står för någon speciell företeelse eller ett bestämt fenomen. En del av dem är tidsbestämda, andra betecknar företeelser som har förekommit vid olika tidsperioder och som förekommer även i det nutida samhället. En del kan utgöra orsaker till ett annat fenomen, andra utgör naturliga delar av den mänskliga samvaron och framträder därför gång på gång historien igenom.

Målet med denna studieenhet är att du ska erhålla kunskaper om epokbegrepp och andra centrala begrepp inom historieämnet. Genom en begreppsanalys skall begreppen definieras samtidigt som både dess brister och dess berättigande skall lyftas fram.

Begreppet historia

Hur definieras då ämnet historia rent vetenskapligt?

Vi har redan förstått att begreppet historia har två betydelser.

Dels **det som hänt**, dvs. det förgångna, dels studiet av och **beskrivningen av det förgångna**. Nu är det naturligtvis inte allt i det förgångna som intresserar historikern. Som tidigare nämnts är det mänsklig aktivitet som är i fokus och det är studiet av människan i förhållande till sin omvärld, och som en del av sin livsmiljö, som är ämnets studieobjekt. Historikern sysslar därför med frågor som;

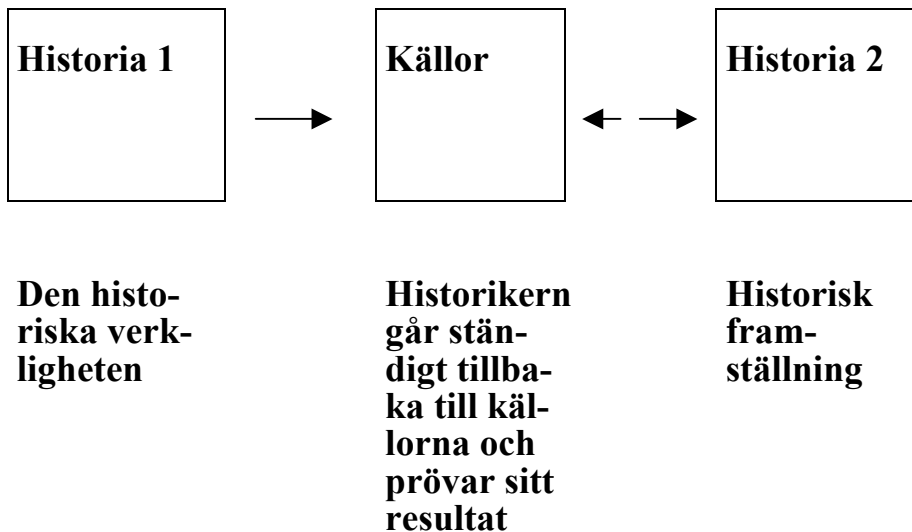
- Under vilka betingelser har människan levt?
- Hur har hon utnyttjat jordens resurser?
- Vilka redskap och hjälpmedel har hon skapat?
- Vilket samspel har hon haft med andra människor?
- Hur har samhället varit organiserat?
- Vilka tankar och idéer har fyllt hennes föreställningsvärld?

Hur kan vi veta så mycket om det förgångna?

En självklar fråga, och en fråga som ska genomsyra hela den här kursen, är ; hur kan vi veta detta? Även från tider långt tillbaka finns rester av mänsklig verksamhet i form av föremål och dokument. Det handlar om lämningar som skeendet i sig självt

resultat i och som fortfarande finns bevarat. Dessa rester är naturligtvis av olika kvalitet och har därför olika värde för historikern. De är ständigt utsatta för "tidens tand" och trots att kunskapen idag är stor om hur vi kan bevara källmaterial blir mycket förstört då det ställer sig alldeles för dyrt att spara allt. Nu säger inte lämningarna något i sig självt, utan de måste bearbetas och tolkas för att bli historia. Om vi benämner det förgångna **historia 1**, och kunskapen om det förgångna **historia 2**, förstår vi att de förhåller sig till varandra så att historia 1 resulterar i källor som ger kunskapen, dvs. historia 2. Historikern går ständigt tillbaka till källan och upptäcker varje gång nya förhållanden. Det är inte heller ovanligt att två historiker som studerar och bearbetar samma källa kommer till två helt skilda slutsatser. Så förändras vår kunskap om det skedda. Historia 1, det förgångna, är så oerhört omfattande och påverkat av så många faktorer att det är omöjligt att ha fullständig kunskap om det. Historikern kan inte återge allt utan måste förenkla och sammanfatta. Oftast väljs då sådana faktorer som tydligast påverkat den tid vi lever i. Så kan varje generations intresse variera.

Tolkning och kritisk granskning

Vi förstår att tolkningen av historien kan ha ett stort inslag av subjektivitet, men historikern vill precis som andra vetenskapsmän vara korrekt och man har därför fastställt vissa regler för hur bearbetningen av källorna ska gå till. Källkritiken resulterar i uppgifter om det yttre händelseförloppet, **vad** som skett, **var** det skett, **när** och **på vilket sätt** det skett. Däremot kan man aldrig säkert förklara **varför** något skett. Och det är på den punkten historiker utsätts för kritik. Historikern är naturligtvis

påverkad av sin egen tid och är ett resultat av sina egna värderingar och den tolkning han/hon gör av historien blir så i mer eller mindre grad subjektiv. Medvetenheten om detta gör det än mer angeläget för historikern att bearbeta källmaterialet efter vetenskapliga metoder. Med utgångspunkt från sådana gör historikern en beskrivning av det yttre händelseförloppet och en, i möjligaste mån, trovärdig tolkning. Man kan dock aldrig vara säker och kanske det är just det som är så fascinerande med historien, att det alltid finns utrymme för olika tolkningar och att studiet och forskningen ständigt reser nya frågor. Förhoppningsvis för denna medvetenhet om subjektiviteten oss närmare objektiviteten. Här ska endast ges en ytlig genomgång av de grundläggande källkritiska principerna. Först måste vi naturligtvis ställa oss frågan;

- **Vad är en källa?**

Kort kan man sammanfatta en källa som **en ursprunglig skriftlig eller muntlig utsaga från vilken en viss information härstammar.**

Det **historiska** källmaterialet kan i huvudsak delas upp i;

1) Kvarlevor	2) Berättande källor
En kvarleva är något som finns kvar från en historisk händelse.	En berättande källa är en beskrivning av en historisk händelse.
Tex. en byggnad, ett ortnamn, ett protokoll.	T.ex. tidningsartiklar.

De skriftliga kvarlevorna benämns ibland **dokumentaristiska**, de utgör dokument från en historisk händelse eller historiskt skeende. Utifrån denna form av källa kan historikern dra slutsatser om grunddragen i själva skeendet. De berättande källorna måste noggrannare undersökas. För dessa undersökningar finns några givna utgångspunkter. Man bör ställa sig följande frågor;

- **Är berättaren ett förstahandsvittne?**
Bygger berättelsen på egna upplevelser?
- **Har berättaren varit väl insatt i förhållandena?**
Man brukar tala om god eller dålig iakttagarposition.
- **Har berättaren varit starkt känsl- eller åsiktsmässigt engagerad i skeendet?**
Hur har i så fall känslorna eller åsikterna påverkat uppgifterna?
- **Är berättelsen samtida eller har den skrivits ned en tid efter skeendet?**

Hur lång tid har gått efter händelsen/skeendet?

Vi förstår att **om** berättelsen bygger på egna upplevelser är den värd att undersökas. **Om** den däremot bygger på andras uppgifter har den ett begränsat värde. Om man ska bedöma hur välunderrättad en berättare varit bör man se till vilken roll denne spelat eller vilken funktion han/hon haft i sammanhanget. När det gäller att bedöma hur väl insatt eller välinformerad berättaren har varit kan man ställa sig följande frågor;

- **Har han/hon varit ansvarig och aktiv deltagare?**
- **Har han/hon varit aktiv men inte ansvarig deltagare?**
- **Har han/hon varit passiv deltagare?**
- **Har han /hon varit utanförstående iakttagare?**

Dessa frågeställningar kan vara viktigt att ha i ”bagaget” under kursens gång. Du kommer senare i studieenhet 6 att ställas inför en källkritisk övning då du ska göra ett litet försök till en ”vetenskaplig uppsats” utifrån de omstörtande händelserna i Östeuropa 1989.

Epokbegrepp

Begreppet epok kommer av det franska *époque* vilket står för betydelsefull tidpunkt, vändpunkt, tidevarv eller period. Så markerar de olika historiska epokerna oftast någon stor förändring som resulterat i nya livsvillkor för människorna. Själva epokbegreppen hör dock till Historia 2 och är ett försök att beskriva det specifika med just den tidsperioden. De ”konventionella” epokbegreppen är mycket omfattande i tid och vi förstår att många omvälvande händelser måste ägt rum inom samma tidsperiod. Så är t.ex. begreppet **Nya tiden**, som ofta används i historieböcker, mycket diffust. Det omfattar allt från renässansen till 1900-talets båda storkrig. För oss som nu lever under 2000-talet känns 1500-talet väldigt långt tillbaka i tiden och vi har svårt att betrakta det som då hände, och som förändrade många människors levnadsförhållanden, som något nytt.

De flesta av epokbegreppen är efterhandskonstruktioner. Människor som levde i Grekland eller Romarriket under **Antiken** upplevde naturligtvis inte själva att de tidsmässigt befann sig i en ”antik” tid. För människor i Europa under 1920-talet var kriget över och tiden de levde i uppfattades snarare som **efterkrigstiden** än **mellankrigstiden**, som den senare kommit att kallas. Ett begrepp som **medeltiden** användes för att beteckna åren 400-1500 som en tid **mellan** två höjdpunkter i mänsklighetens historia, **antiken** och dess ”pånyttfödelse”, **renässansen**.

Begreppet innehåller också en värdering. Medeltiden, ”mellantiden” eller ”det medeltida mörkret”, ansågs vara en nedgångstid. Denna uppfattning av medeltiden har numer i hög grad omvärderats och den långa tidsperioden delas nu upp i tre ”underrubriker” (äldre medeltiden, högmedeltiden och senmedeltiden) för att ge en mer nyanserad bild. Periodindelningen är dessutom europeisk eller västerländsk och begreppen gäller inte för kulturkretsar som de högkulturer vilka vid denna tid utvecklats i arabvärlden, Kina, Japan och Syd- och Mellanamerika. Så var inte heller Antiken en benämning som användes för att beskriva levnadsvillkoren i de afrikanska samhällena under århundradena närmast före och efter Kristus.

Den vedertagna indelningen av Nordens historia i **äldre och yngre stenålder, brons- och järnålder** markerar det material som användes till redskapen. Denna indelning har mötts av kritik då man kan anta att det huvudsakliga materialet för både bostäder och redskap var trä. Men då träet förmultnar kan man inte med säkerhet säga något om människornas boende och verksamhet. Vi drar då en felaktig slutsats när vi tolkar bronsfynden som bevis för en väl utvecklad bronskultur. Troligen var brons framför allt en lyxmetall och de fynd som gjorts är lämningar från en rik överklass och säger därför inget om den ”vanliga” människans liv. Så är ofta de arkeologiska fynden lämningar efter just en förmögen och härskande del av befolkningen varför det i äldre historia är svårt att få någon uppfattning om den ”lilla” människans levnadsförhållanden och föreställningsvärld. Vad som möjligen kan berättiga benämningen bronsålder kan vara det faktum att användningen av materialet betecknar något nytt.

Under perioden då flodkulturerna utvecklades till storslagna högkulturer under 3000-2000-talet f.Kr befann sig Nordens människor i stenåldersstadiet, äldre stenåldern höll på att ersättas av den yngre och huvudnäringen utgjordes av jakt. Fångstmetoderna var mycket primitiva och människorna var troligen inte i så stor omfattning bofasta. Många områden var fortfarande täckta av is. När vi nordbor läser om Antiken har vi egentligen tagit över ett annat ”rums” utvecklingshistoria. Det kan dock vara befogat då vi fått mycket av vårt kulturella arv från t.ex. Grekland och Rom. Från grekerna har vi övertagit mycket av konsten, teatern, litteraturen, filosofin och demokratin. Från romarna härstammar vårt rättsväsende, mycket av vår byggnadskonst och kristendomen. Mycket av detta har satt sin prägel på hela den västerländska kulturen.

Hur kommer epokbegreppen till? Som tidigare nämnts är det oftast människor som lever en tid efter, men det kan också vara de som lever mitt i epoken och kanske vill markera att något nytt har hänt. Det kan t.ex. vara människor i ledande maktposi-

tioner som skapar ett nytt begrepp i ett speciellt politiskt syfte. Många av epokbegreppen används oomtvistade av historiker och ges oftast samma innebörd. De betecknar förändringar som i och för sig kan vara omstörtande även om de flesta förändringsprocesserna pågår under en längre tid och oftast kännetecknas av mer stegvisa än omvälvande skeenden. Så var t.ex. den industriella revolutionen mer en utvecklingsprocess än en omstörtande revolution.

Tidsaspekten

Vid en kritisk granskning av epokbegreppen bör också tidsuppfattningen tas upp. Vi rör oss med århundraden eller årtusenden och det nyligen passerade milleniumskiftet har gjort oss medvetna om varje människas eller generations begränsade tidsuppfattning. Med detta i åtanke, kan det bli enklare att förstå omfattningen av t.ex. medeltidens händelser och förändrade levnadsvillkor.

Ytterligare en aspekt är den att vi i olika kulturer räknar tiden annorlunda. Att räkna tiden med utgångspunkt från Kristi födelse är en västerländsk metod. Denna tideräkning härstammar från 500-talet e. Kr. Tidigare hade man i romarriket utgått från stadens grundläggning. Det var en romersk munk som gjorde om den romerska kalendern och räknade ut att Jesus föddes 753 år efter Roms bildande. Idag har vi med andra beräkningsmetoder kommit fram till att denna räkning slår fel på några år och att Jesus i själva verket föddes en tid före sin ”egen födelse”, men denna tideräkning anammades med tiden av hela Västerlandet.

Många muslimska områden utgår från Muhammeds utvandring från Mecka till Medina. Enligt den kristna tideräkningen skulle detta infallit 622 e. Kr.

Egyptierna införde solåret, vilket de delade in i tolv månader á 30 dagar. Så blev deras år 365 dygn. Man bortsåg dock ifrån att det astronomiska året är nästan ett kvarts dygn längre. Julius Ceasar införde i Rom den egyptiska kalendern med den förändringen att han lade till en extra dag vart fjärde år. Denna julianska kalender var säkrare men gick ändå lite fel i jämförelse med det astronomiska året. Först med den gregorianska kalendern (efter påven Gregorius VII) som lät skottåren vara kvar för alla årtal som var jämnt delbara med fyra, medan de årtal som slutade på två nollor endast skulle vara skottår om de två första siffrorna var jämnt delbara med fyra, rättades detta misstag till. Denna kalender infördes under 1500-talet i de katolska länderna, men senare också i de protestantiska. I Sverige infördes den 1753 och då det skilde 11 dagar mellan den julianska och den gregorianska, förkortades februari månad med 11 dagar just detta år. År 1753 i svensk historia följdes därför 18:e februari av

1:a mars. En förändring som föranledde en del människor att klaga hos kungen över att deras liv hade förkortats med 11 dagar!

Andra centrala begrepp

Här skall några centrala begrepp tas upp. Det är begrepp som står för en bestämd företeelse som förekommit och förekommer i den historiska utvecklingen. En del av dem är så grundläggande att medvetenheten om dess betydelse och innebörd blir en utgångspunkt för historiestudiet.

Nation

Olika förhållanden har under tidernas gång hållit samman människor, så att de bildat en nation. Som grund för upplevelsen att tillhöra en nation (nationalmedvetandet) ligger både objektiva och subjektiva (känslomässiga) kriterier. Med objektiva kriterier avses sådana företeelser som kan iakttas, t.ex.;

- språk
- ras
- religion
- gemensam historia och kultur

De subjektiva avser mer känslomässiga attityder, det handlar om en "känsla" av att "höra ihop". Denna känsla grundar sig naturligtvis på de objektiva kriterierna.

Stat

Kortfattat kan en stat beskrivas som **en maktorganisation som har kontroll över en befolkning inom ett visst territorium.**

Då nation och stat sammanfaller talar man om en **nationalstat**. Att försöka åstadkomma en överensstämmelse mellan stat och nation är grundtanken bakom den s.k. **nationalitetsprincipen**.

Nationalism

Med nationalism förstås vanligen en åskådning som kännetecknas av att dess företrädare starkt hävdar det egna folkets särart, värde och rättigheter. Den egna nationens intressen ställs framför andra nationers och en absolut lojalitet mot den egna nationen är en ingrediens. Nationalism i olika former har alltifrån slutet av 1700-talet varit ett av de viktigaste inslagen i både europeisk och amerikansk politik. Den har också präglat utvecklingen i Asien och Afrika i samband med den koloniala frigörel-

sen. Under de senaste 200 åren har nationalitetsrörelser verkat i två former;

- **En frigörelse från främmande förtryck och överhöghet.**
Så var t.ex. uppkomsten av fria stater i Sydamerika och på Balkanhalvön under 1800-talet och början på 1900-talet en sådan nationalistisk frigörelse. Den tidigare nämnda koloniala frigörelsen under andra hälften av 1900-talet var också exempel på denna form av nationalism.
- **En strävan att sammanföra splittrade nationer.**
När Tyska riket bildades 1871 var detta ett resultat av en strävan att sammanföra de tyskspråkiga hertigdömena.

Nationalismen har också framträtt som;

- **Överlägsenhetsnationalism.**
Det egna folket framställs som överlägset, kanske klokare, kraftfullare och mer livsdugligt. Som bevis hänvisar man gärna till historien. Under 1800-talet blev det allt vanligare att denna överlägsenhetsnationalism grundades på rasbiologiska myter.
- **Kallelsenationalism**
Den historiska utvecklingen betraktas som en uppgjord plan (ibland ses Gud som skaparen av denna plan), i vilken nationer tilldelats olika roller. Så har t.ex. franska nationalisterna med hänvisning till arvet från upplysningstiden och franska revolutionen betraktat sin uppgift som den västerländska civilisationens försvarare och banérförare.
- **Ekonomisk nationalism**
Denna form av nationalism syftar till att skydda den egna nationens näringsliv mot utländsk konkurrens. 1600-talets merkantilism och den protektionistiska politik som många regeringar började tillämpa i slutet av 1800-talet är exempel på denna form. Än mer tydlig blev den under mellankrigstidens depressionsår.

Materialism

Begreppet är ytterligt mångtydigt. Det kan åsyfta den världsbild som en rad filosofer utvecklade under 1700-talet och vars centrala tes är att det enda som existerar är kroppar och kroppars mekaniska rörelser och att kunskap endast nås genom sinnlig iakttagelse. Men materialism kan också åsyfta en föreställning om att ekonomiska motiv styr människans handlande och att det endast finns materiella värden.

Inom historievetenskapen förknippas idag materialismen med Karl Marx och Friedrich Engels. Den ses som ett inslag i den **materialistiska historieuppfattningen**, vilken utgår från föreställningen att människans agerande bestäms av praktisk verksamhet och inte av idéer och ideal. Det är, enligt denna uppfattning, de materiella livsbetingelserna som styr utvecklingen. Så förklaras historiska händelser med ekonomiska och andra materiella faktorer.

Idealism

Även detta begrepp står för flera olika filosofiska ståndpunkter. Den **ontologiska** idealismen kan ses som en motsats till materialismen då den hävdar att verkligheten är av icke-materiell, andlig natur. Andra inriktningar av idealismen ser den fysiska verkligheten som en avspiegling av ett ”högre” medvetande. Så har verkligheten skapats av människans medvetande. Den historiesyn som vi benämner idealistisk uppfattar historien som ett resultat av enstaka individer eller deras idéer. Denna **idealistiska historiemodell** var dominant i äldre historieskrivning, men har fortfarande, om än i mindre utsträckning, aktualitet.

Makt

Makt och strävan efter makt synes vara centralt i alla relationer mellan människor, som individer eller kollektiv. Då all historia utgår från mänsklig aktivitet spelar begreppet stor roll för den historiska utvecklingen. Att analysera samhällen från olika tider kräver en insikt om maktförhållanden. En gammal iakttagelse är att stater eller grupper av stater försöker uppnå **maktbalans**, ett politiskt jämviktstillstånd. Här kan man se andra världskriget som en historisk skiljelinje. Före detta krig hade flera stater en betydande politisk makt. Så var både England, Tyskland och Frankrike politiska stormakter och läget brukar beskrivas som **multipolärt**. Det var alltså fler stater som tävlade om makten. Om en stat hotade jämviktstillståndet, upprätthölls balansen genom att de övriga hjälptes åt. Man bildade allianser för att inte maktbalansen skulle rubbas. Efter andra världskriget hade inte

någon av dessa ”andrarangsstater” möjlighet att ingripa utan kännetecknande har varit ett **bipolärt** läge där balansen upprätthållits genom rustningar av USA och Sovjetunionen. Idag finns åter fler stater eller statsförbund med betydande politisk makt och läget kanske åter är att betrakta som multipolärt.

Despotism

Nära maktbegreppet ligger den maktutövning vi benämner despotism. Begreppet avser en statsform där härskaren är obunden av konstitutionella regler (grundlagar). Det finns gott om sådana exempel genom historien.

Feodalism

Det hierarkiska samhällssystem som kännetecknar Europa under 1000-talet betecknas som feodalism. Feodala system har dock förekommit och förekommer i andra delar av världen. Så var t.ex. Japan så sent som på 1800-talet att betrakta som feodalt. Basen för detta system utgjordes av storgodsen som var självförsörjande och isolerade från varandra. Jorden var central då den utgjorde den tidens rikedom. Det var godsherrarna som ägde jorden och bönderna arrenderade den. I de flesta områden på kontinenten där feodalismen var genomförd var bönderna ”livegna” i den betydelsen att de inte fick lämna godset. Systemet uppkom som en följd av att handelskontakterna mellan länder upphörde efter Romarikets fall. Handeln avtog och naturahushållning återinfördes. Så fick jorden, och vad den gav, en ökad betydelse.

Kungen betalade sina underlydande med län, feodum, mot att vasallen ställde krigsfolk till kungens förfogande. Genom att länen blev ärftliga ägde en jordkoncentration rum och så fick vasallen en allt större självständighet gentemot kungamakten. Adelssläkter kunde styra maktfullkomligt över sina undersåtar på storgodsets område. När kungen, genom sitt samarbete med borgerskapet och införandet av fasta skatter, fick ökad tillgång på penningmedel började ämbetsmännen avlönas med pengar och kungen fick så tillbaka kontrollen över sina jordområden. Samtidigt blev också kungamakten oberoende av feodaladelns krigstjänst genom att sätta upp egna, avlönade truppstyrkor. Under senmedeltiden ledde folkminskning och arbetskraftsbrist till att dagsverken ersattes med kontanter. Bönderna fick, genom att de var efterfrågade som arbetskraft, ett ökat självförtroende och ett antal bondeuppror ledde på många håll i Europa till att livegenskapen upphörde.

Kapitalism

I ett kapitalistiskt system står pengarna i centrum av näringslivet och kontrolleras av ett fåtal människor. Systemet förekom redan under Antiken men fick från och med 1500-talet en större omfattning och betydelse. Kapital satsades för att produktionen skulle ge vinst. Det var framför allt inom sådana områden där man måste satsa mycket kapital innan verksamheten gav vinst, som detta system slog igenom. Förlagssystemet inom textiltillverkningen utgjorde en ”motor” i denna utveckling mot kapitalism.

Behovet av penningmedel resulterade i ett bankväsen där man kunde låna pengar till investeringar mot ränta. Genom industrialismen under 1700-talet slog systemet igenom fullt ut och än idag styrs samhället av dessa ekonomiska mekanismer. Karl Marx bör i sammanhanget nämnas då han i sin ”Das Kapital” beskrev just detta ekonomiska systems grundläggande mekanismer.

Kolonialism

I alla tider har starka stater försökt lägga under sig andra länder och områden. Det kan vara svårt att avgränsa begreppet kolonialism från denna mer traditionella utvidgning, men tids- och rumsmässigt hänför vi kolonialismens början till Europa och 1500- och 1600-tal. Drivkraften var kommersiell och det var framför allt den arabiska kryddhandeln man ville komma åt. Erövringarnas syfte var att upprätta handelsstationer där européer kunde dominera handeln. Under 1600-talet bedrevs kolonialismen av engelsmän, fransmän och holländare som en ”fri företagsamhet” av kompanier. Efter 1700-talet och industrialismens genombrott gick kolonialismen in i en ny fas, imperialismens. Kolonialismen som ett aktivt fenomen är att betrakta som avslutat, men alla kolonier är inte avvecklade och fortfarande finns ett formellt beroende i många f.d. kolonier till det gamla ”moderlandet”.

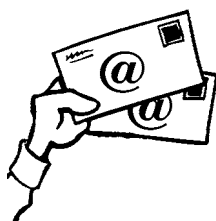
Imperialism

Begreppet används oftast om territoriell, ekonomisk och kulturell utvidgning i allmänhet, men i historien hänförs det vanligen till kolonialismens senare fas. De europeiska stormakterna ville sammanfoga kolonierna till ett större imperium över vilket man hade, inte bara ekonomisk utan också, politisk och militär makt.

Imperialismen som politisk företeelse brukar förklaras med att det kapitalistiska systemet i sig ständigt kräver nya efterfråge- och avsättningsmarknader. Så måste de industrialiserade staterna till slut gå utanför sina egna gränser för att finna avsättnings- och investeringsmöjligheter. Kring 1900 blev konkurrensen

mellan imperialistiska stormakter en ren maktkamp som bidrog till första världskriget.

I *Perspektiv på historien* lär du känna fler centrala historiska begrepp och ditt första studiearbete kommer att beröra både epokbegreppen och flera av de begrepp som anses nödvändiga för att uppnå historiemedvetenhet.

Nu är det dags för studiearbete 1!

I första avsnittet gör du alla fem uppgifterna, i det andra väljer du ut tre av de sju uppgifterna.

Studieenhet 2

Från forntiden till 1700

Vid sekelskiftet 1700 var den övervägande delen av jordens befolkning sysselsatt med jordbruk och boskapsskötsel. Den förindustriella produktionstekniken var mest utvecklad i en del stater i Västeuropa, men även i Asien i stater som Kina, Japan och Indien.

De flesta stater styrdes av enväldiga monarker och uppdelningen i privilegierade och icke-privilegierade stånd och grupper reglerade människors förhållande till varandra. Men hur hade människors liv varit fram till dess?

Målet med denna studieenhet är att du ska erhålla ett sammanhang av den historiska utvecklingen fram till 1700-talet. Förhoppningen är att du, trots detta mycket överskådliga och ytliga perspektiv, ska uppnå förståelse för de stora utvecklingsdragen och erhålla den mest grundläggande kunskapen för de fortsatta studierna.

Från jägare till jordbrukare

Den period i historien då människan utvecklades till människa varade under miljoner år. Under lång tid levde människan som samlare och jägare och livsvillkoren förändrades inte särskilt mycket. Det var först när människorna blev jordbrukare som den stora förändringen kom. I och med att de blev bofasta skapades helt nya möjligheter till ekonomisk, teknisk, social och kulturell utveckling. Vi rör oss nu kring årtusendena 10.000-5000 f.Kr. Åkerbruk och boskapsskötsel förde med sig att människor började förändra naturen efter sina behov. Större tillgång på föda resulterade i en befolkningsökning och därmed en tätare bosättning. Jordbruket krävde mer planering och organisation än jakten och arbetsfördelningen gjorde att det växte fram olika yrkesgrupper och samhällsklasser. Denna utveckling mot mer organiserade samhällsbildningar kan vi studera inom några områden i världen. I områden som **Mellanamerika**, länderna kring **Medelhavet**, **Sydostasien**, **Kina** och **Indien** fanns grundläggande förutsättningar för uppkomsten av välorganiserade samhällsformer.

Tidiga högkulturer

I områden med ett gynnat klimat och med stor tillgång på växter, djur och mineraler uppstod så vid ett tidigt skede vad vi brukar kalla högkulturer. De är högt stående för sin tid och betraktas ibland också som ”civilisationens ursprung”. De gynnsamma förhållandena ledde till en befolkningsökning som i sin tur tvingade människorna att utveckla mer komplexa sociala system för att de skulle kunna organisera samarbetet.

Framväxten av städer är ett fysiskt tecken på samarbetet och förekomsten av ett socialt system. Organisationen och planeringen togs om hand av en maktelit som styrde med hjälp av statliga ämbetsmän och med stöd av militär. De lagar som utvecklades reglerade människors samlevnad och deras skyldigheter mot härskarna. I alla dessa områden rådde en långtgående arbetsfördelning och en mycket stark social skiktning, en klassindelning som det troligen inte fanns någon motsvarighet till i jägarsamhället. Det var under det 4:e och 3:e årtusendet f.Kr. som världens första civilisationer, oberoende av varandra, växte fram i **Nildalen**, i **Mesopotamien**, i **Indusdalen**, i **Sydostasien** och i **Kina**.

Det är också under denna tid som människan med skrivkonsten tog steget från oskriven förhistoria till nedtecknad historia, ett faktum som betyder mycket för oss historieintresserade människor idag. Utifrån skriftliga källor har vi större möjligheter att utöka vår kunskap om det förgångna och kan därmed utvidga Historia 2.

Antiken

Under åren 700 f.Kr.-500 e.Kr. genomgår de områden vi talar om som högkulturer, stora och omvälvande förändringar vad gäller politik, ekonomi och kultur. Så utvecklades i Indien och Kina stora välden med en mycket avancerad kultur. I Grekland och senare Romarriket inleddes en utveckling som ekonomiskt och politiskt gav nya organisationsformer. I Mellanamerika bildades riken vars omfattning och varaktighet det fortfarande råder stor osäkerhet om. I Asien utformas de idag världsomfattande religionerna hinduism, buddism, judendom och kristendom. Man försöker förklara världens uppkomst med vetenskapliga metoder istället för att, som tidigare, betrakta naturföreteelser som gudars verk. Stora insatser görs också inom arkitektur, konst, litteratur och filosofi och många av dessa insikter, t.ex. Aristoteles zoologiska upptäckter och Platons teori om idealstaten, får aktualitet långt in på 1500- och 1600-tal.

I Medelhavets högt utvecklade samhällen rådde en markant klasskillnad. Som i de tidigare högkulturerna utgjorde

slavsyste­met en nödvändig grundförutsättning för produktions­samhället. Man har beräknat Atens invånarantal på 400-talet till omkring 300.000-400.000. Av dessa var cirka 150.000 slavar. Utan dessa hade samhället inte fungerat. De arbetade i gruvor, på skeppsvarv och inom hushållen. Även staten hade ett stort antal slavar i sin tjänst. De arbetade inom administrationen som ämbetsmän, bödlar, poliser och gatsoppare. Varken de privatägda eller offentligt ägda slavarna hade några medborgerliga rättigheter. De betraktades som lös egendom som kunde säljas, hyras ut eller pantsättas. Det är viktigt att komma ihåg när vi läser om dessa storslagna samhällen att flertalet människor levde i nöd och ofrihet. Man kan anta att slaveriet som fenomen var något som utformades i samband med övergången till jordbruks­kulturer. I jägarsamhället fanns inget behov av slavar, tvärtom hade dessa inneburit en börda för jägaren och hans familj då en sådan blivit ytterligare en mun att mätta. Vad som talar för denna slutsats är att de jägarkulturer som fortlever idag inte visar upp något liknande system. I både Egypten, Mesopotamien, Kina och Indien förekom slavar som användes för de enorma byggnadsverken. Även i Norden förekom slavar under 800- och 900-talen. Dessa ”trälar” var militära krigsfångar och hade inga som helst rättigheter. Först 1335 förbjöds träldomen i Sverige. Slaveriets avskaffande hade lite att göra med humanitära aspekter, orsakerna var i de flesta samhällen ekonomiska. I Romarriket fick man brist på krigsfångar vilket gjorde att systemet kom att ersättas med avlönad arbetskraft. I Grekland utgjorde slavsyste­met en politisk risk då arbetslösheten bland de fria männen var mycket hög, vilket kunde bli en grogrund för folkliga upplopp.

Medeltiden

Under medeltiden läggs grunden till dagens **Europa** i många avseenden. Stater börjar ta form och politiska system utvecklas. De sociala, ekonomiska, kulturella och religiösa förhållanden som utmärker Europa idag har sitt ursprung i just medeltiden.

Jordbruket var fortfarande den centrala näringen och cirka 90 % av befolkningen var bönder. De övriga 10 % utgjordes av stormän och präster med många privilegier. Så var bönderna tvungna att försörja både sig själva och den världsliga och kyrkliga eliten. Samtidigt börjar en ny samhällsgrupp, stadens invånare, att försöka skaffa sig en mer självständig ställning. Handel och hantverk får en allt större betydelse som näringsgren.

På 900-talet inleds en period i Västeuropa av stor ekonomisk aktivitet. Nya tekniska hjälpmedel, arbetsmetoder och kapitalinsatser samt en ökad efterfrågan orsakad av en allmän

befolkningsökning resulterade i en snabb utveckling inom jordbruk, handel och hantverk. Många människor sökte nya boplatser med bättre levnadsvillkor. Den ekonomiska uppgången gav ökade resurser även på det kulturella och vetenskapliga planet. Under 1100- och 1200-talen upprättas skolor och universitet, där vetenskaplig verksamhet bedrivs.

Nordens medeltid kännetecknas i mångt och mycket av Vikingatiden. Samhället var grundat på ätten och någon riks enhet kan man inte tala om före 1000-talet. Först omkring 1200 framträder Norge, Sverige och Danmark som kungariket om än fortfarande med mycket begränsad kungamakt. Under 1300-talet bildar de nordiska länderna en union för att stå emot trycket från den tyska expansionen.

I **Asien utvecklades** i Kina under 1000-talet de samhälls- och kulturformer som skulle känneteckna landet fram till 1900-talet. Trots att mongolerna härskade Kina i 100 år och, under ledning av Djingis Khan, skapade den största enhetliga stat som någonsin existerat kunde de inte sätta sin prägel på landet. Japan styrdes enligt ett feodalt system som innebar att adeln ägde all jord och gjorde alla andra samhällsklasser skattskyldiga. Indien styrdes från 800-talet av turkiska, muslimska nomadfolk som drev bort de hinduiska härskargrupperna och bildade en ny maktelit. Tillsammans bildar Kina, Ostasien och Indien ett produktionsområde som Europa blir mer och mer påverkat av.

Handeln mellan Asien och Europa ökar och i denna handel blir det afrikanska guldet avgörande. Så bildas i västra och östra **Afrika** riken, som på 1100- och 1200-talen uppvisar ett ekonomiskt och kulturellt uppsving. Mäktiga riken som Ghana, Mali och Songhai avlöser varandra som härskarstater. Arkeologiska fynd visar att Östafrikas kust, från ungefär mitten av 1200-talet och fram till portugisernas ankomst i slutet av 1400-talet, åtnjöt ett mycket anmärkningsvärt välstånd. Men då guldhandeln övergick i europeiska händer försvann också förutsättningen för detta välstånd och många av de välbärgade rikena krympte till obetydliga byar.

I **Syd- och Mellanamerika** härskar inkafolket och aztekerna. Aztekerna utvidgade sitt rike genom ständiga krig med grannfolken och vid mitten av 1400-talet behärskade de större delen av nuvarande Mexiko. Inka-samhället var mycket strängt socialt skiktat och Inkan härskade enväldigt. Dessa människor levde i välorganiserade samhällen med en maktelit och ett ekonomiskt system grundat på slaveekonomi.

1500-talet

1500-talet kännetecknas av en rad revolutionerande företeelser i **Europa**. De geografiska upptäckterna, renässansen och reformationen förde med sig stora förändringar både ekonomiskt, kulturellt, politiskt och socialt.

I ett ekonomiskt perspektiv torde det kapitalistiska systemet varit avgörande. Vinsten för individen och staten prioriteras och stordrift utvecklas både inom jordbruk, handel och hantverk. På det sociala området sker vissa förskjutningar i klasstrukturen då en ny grupp av köpmän och hantverkare får ökad status. Adeln, framför allt högadeln, stärker sin ställning medan prästerskapet, som en effekt av reformationen, förlorar både sin ekonomiska och sociala position. För bönderna försämras läget och allra värst drabbas bönderna i Östeuropa då de blir livegna. De försämrade levnadsförhållandena för dessa grupper resulterar i oroligheter och uppror. Under 1500-talet stabiliseras staterna och kungarna skaffar sig nya möjligheter för att hålla samman sina riken. En ny militär organisation för furstemakten framåt samtidigt som politiska teoribyggnare som Machiavelli gav stöd för despotism. I kulturellt perspektiv innebär renässansen en nyorientering inom konst, litteratur och vetenskap.

Utrikespolitiskt framträder några stormakter som försöker behärska hela Europa. Spanien slår ut Frankrike på den europeiska maktarenan och har i slutet av århundradet en dominant ställning i västra och mellersta Europa. Turkiet expanderar och det osmanska väldet, som under 1400-talet lagt under sig hela Mindre Asien och större delen av Balkanhalvön, utgör under både 1500- och 1600-talet ett reellt hot mot Mellaneuropa och Västra Medelhavsområdet.

I **Norden** stärkte kungamakten under 1500-talet sin ställning i Sverige-Finland, medan adeln dominerade i Danmark-Norge. De båda staterna var i konflikt med varandra om kontrollen över handeln mellan Baltikum-Ryssland och Västeuropa. De positioner som dessa båda länder intog under denna period kom att avgöra förhållandet dem emellan ända fram till 1800-talet. Krigsmobiliseringen drabbade naturligtvis bönderna som, liksom borgarna, pålades tunga skatter, men även de högre stånden ställdes inför hårda krav.

Utvecklingen i Amerika, Asien och Afrika kännetecknas av européernas **kolonisation**. Dock var det bara i **Amerika** som man under 1500-talet lyckades grunda kolonialväldet. I övriga världen var det bara fråga om handelsstationer. De indian-samhällen som mötte kolonialisterna var uppdelade i många små sociala, politiska och etniska enheter. Kolonialisterna tog över

deras land och genom denna exploatering förlorade indianerna både sitt land och sin livsform.

I Nordafrika kom Egypten, Tunisien och Algeriet under turkiskt herravälde. I **Afrikas** inre förekom stora folkvandringar och de boskapsskötande nomadfolken sökte sig söderut och västerut. Ur dess folkomflyttningar uppstod en rad mäktiga riken som Bunyoro och Buganda. Senare fick dessa kontakt med handelsstäder på ostkusten och dagens stater Uganda, Burundi och Rwanda är resultat av dessa kontakter.

För **Asien** var den europeiska expansionen inte lika betydelsefull. Områden som Indien, Sydostasien, Kina och Japan utgjorde fortfarande, ekonomiskt och kulturellt, det mest utvecklade området i världen. I Indien härskade Mogul-dynastin vilket medförde genomgripande politiska förändringar. Mogulen var envåldshärskare och stormogulernas familjer utgjorde en liten överklass. De stora politiska förändringarna hade dock ingen motsvarighet ekonomiskt-socialt. Jordbruket drevs vidare arbetskraftsintensivt. Familjen var den centrala produktionsenheten och redskap och metoder var desamma. I Kina stimulerades det ekonomiska livet av en del nya grödor samtidigt som man intensifierade risodlingen och folkökningen under 1500-talet tyder på relativt goda levnadsförhållanden. I Japan samlades den politiska makten hos Shogun, riksföreståndaren, och detta stabila och effektiva politiska system fungerade 300 år framåt. Ekonomiskt dubblerades produktionen inom jordbruket vilket resulterade i en folkökning och en bättre levnadsstandard som dock avlöstes av 1700-talets stagnation.

1600-talet

Många av **Europas** stater var vid slutet av 1600-talet inblandade i krig. Dessa samt några skördekatastrofer ledde till en stagnerande befolkningstillväxt. De utrikespolitiska sammanhangen kom att avgöras av ett renodlat maktspel där de olika staterna valde sida efter vinstmöjligheter. Motsättningar förekommer både mellan och inom stater och i flera stater övergår konflikterna till väpnade uppror och inbördeskrig. I ett läge där stater har konflikter både inom och utanför landets gränser krävs upprustningar och ekonomiska medel avsätts i stor skala för investeringar i militär utrustning. I dessa militärstater blir det lätt för kungamakten att bli enväldig och det blir furstarna som härskar över både ekonomiska och sociala förhållanden. Så grundlade t.ex. Ludvig XIV i Frankrike ett politiskt system och en livsform som blev mönsterbildande för hela Europa. Samtidigt frigör sig vetenskapsmännen från de gamla auktoriteterna och ”en ny

världsbild” tonar fram. Inom konsten återspeglas det furstliga enväldet och storslagenheten inom barocken. Så utnyttjade kungar och furstar konsten för att göra sig själva stora och glansfulla.

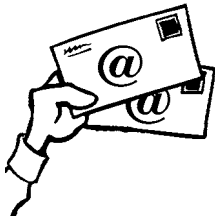
I **Norden** utvecklas Sverige till en stormakt under åren 1630-1660. De territoriella vinsterna runt Östersjön innebar en enorm ekonomisk och politisk maktutvidgning. För att underhålla krigsmakt och administration tvingas kungen dra in en del av adelns gods vilket skapade en förskjutning i klasstrukturen. Den gamla högadeln förlorar sin ställning och det blir den nya tjänstemannaadeln tillsammans med prästerskapet som bildar samhällets överskikt. Liksom i Danmark införs det kungliga enväldet. Den stormaktsställning som Sverige intar, som en följd av att grannstater som Ryssland och Polen tillfälligt är försvagade, förloras dock i slutet av 1600-talet. Ekonomiskt innebar 1600-talet för Sverige en ”europeisering”. Kommunikationer utvecklades, städer anlades, koppar- och järnproduktion ökade. För adeln innebar de intensiva kontakterna med Europa en förändrad livsstil. Men mycket blev också vid det gamla och det dagliga livet på landsbygden förändrades inte nämnvärt.

I **Amerika** fortsätter den koloniala expansionen. England, Holland och Frankrike anlägger kolonier i Kanada, längs Nordamerikas kust och i Västindien. Detta får följderna också för **Afrika** då behovet av arbetskraft till gruvor och plantager ledde till import av slavar från de västra delarna av kontinenten.

Slavhandeln blir upphovet till en interkontinental handel som senare under 1700-talet kommer att få avgörande betydelse för världsekonomin. Genom slavhandeln förlorade Afrika omkring 60-80.000 människor om året, en folkminskning som troligen fick stora följderna för särskilt utsatta områden. Det är dock svårt att dra några slutsatser om dess verkliga följderna då man inte vet omfattningen av befolkningen i Afrika och hur den fördelades geografiskt.

Som tidigare nämnts betydde den europeiska expansionen mindre för **Asiens** utveckling. Undantaget är Sydostasiens övärld där det holländska ostindiska kompaniet under 1600-talet grundlade sitt kolonialvälde. Under manchuerna upplevde Kina med början på 1600-talet en storhetstid. Manchuerna utgjorde visserligen bara 2 % av den kinesiska befolkningen men de härskade genom ett elitsystem som gav kejsaren all makt. Trots detta manchuiska herravälde utvecklades näringslivet och Kina kom att under denna period bli världens största exportör av lyxartiklar genom att Kanton öppnades för utländska köpmän.

Men storhetstiden uppvisade också svagheter; det tekniska ledarskap som Kina stått för under medeltiden förlorades och jämfört med Europa var det nu tekniskt efterblivet. I Japan ledde Shogun-regimen till att landet blev isolerat från omvärlden. Genom att japanerna var förbjudna att lämna landet kunde shogunen själv ta all ekonomisk vinst av utrikeshandeln. De inre upproren kunde inte heller få stöd utifrån, vilket bevarade hans maktställning. Freden gjorde dock att balansen i samhället kunde upprätthållas. I Indien får de engelska och franska Ostindiska kompanierna fotfäste. Vid slutet av 1600-talet började befolkningsökningen överstiga produktionsökningen vilket tillsammans med krig, korruption och religiösa faktorer inledde en frigörelseprocess bland furstar och folkgrupper ute i provinserna. Under 1700-talet ledde denna frigörelse till Mogulväldets politiska sönderfall.

Nu är det dags för studiearbete 2!

Observera att alla tretton frågorna är obligatoriska!

Studieenhet 3

1700-1870

1700-talets historiska utveckling innebär i många avseenden en direkt fortsättning på föregående århundrades. Samtidigt är perioden 1700-1870 fylld av så stora och omvälvande förändringar att kursbokens kapitelrubrik ”revolutionernas tidevarv” i hög grad är berättigad. Både 1700- och 1800-talet innebär genomgripande förändringar av människans livsvillkor. Vad var det då som var så revolutionerande?

Målet med denna studieenhet är att söka svar på denna fråga och därmed erhålla medvetenhet om hur förändringarna inom jordbruk, industri, politik och kultur under dessa båda århundraden lagt grunden till vårt nutida samhälle.

*Avsnitt i kursboken: Revolutionernas tidevarv
Borgerlighetens århundrade
Imperialismens epok*

Europa

Ekonomiskt kan 1700-talet beskrivas som en tid av både agrar och industriell revolution. Uttrycket **den industriella revolutionen** avser framför allt utvecklingen i Storbritannien under senare delen av 1700-talet. Begreppet industrialisering står för att det manuella arbetet ersattes med maskiner. Förändringen av det gamla produktionssystemet innebar att det gamla bondesamhället upplöstes, en förändring som berättigar benämningen revolution. Orsakerna till den industriella revolutionen är många och det kan ibland vara svårt att avgöra vad som var orsak och vad som var verkan. Var rationaliseringarna inom jordbruket en följd av den ökade efterfrågan från en växande befolkning eller var befolkningsökningen i sig ett resultat av den ökade avkastningen? Troligen rådde en växelverkan mellan dessa faktorer och det är omöjligt att peka på en enskild faktor som ensam utlöste processen. En annan fråga som kräver sin förklaring är;

Varför började den industriella revolutionen just i Storbritannien?

Det fanns några grundförutsättningar som var tillgodosedda i Storbritannien men inte i någon av de andra starka västeuropeiska staterna. Att industrialiseringen gick så mycket långsammare i t.ex. Frankrike skulle bl.a. kunna förklaras med de utbredda merkantilistiska principer som dominerade den ekonomiska politiken samt bristen på kolförekomster.

- **Förlagssystemet**

Detta utspridda produktionssystem utvecklades inom textiltillverkningen redan under 1500-talet. En kapitalägare, s.k. förläggare, höll bondebefolkningen med råvaror och redskap och betalade ut lön för arbetet. När vävstolar och spinnrockar hade blivit så tekniskt avancerade och så stora att de inte fick plats i hemmen byggdes fabriksbyggnader i staden och så fick arbetskraften flytta efter. Förlagssystemet i sig innebar en arbetsspecialisering, en del familjer kardade ull medan andra spann eller vävde.

- **Jordbrukets omvandling skapade arbetskraft**

Övergången till större produktionsenheter, genom enclosurerörelsen, och nya odlingsmetoder, som t.ex. fyrskifte, ökade avkastningen vilket i sin tur ledde till en folkökning. Både de arbetskraftsbesparande metoderna och den ökade folkmängden gjorde att arbetskraft frigjordes. Så kunde en av de viktigaste produktionsförutsättningarna tillgodoses.

- **Förekomst av kapital**

Storbritannien var under 1700-talet världens främsta handelsnation. Handeln hade skapat en förmögen borgarklass som också var villig att investera.

- **Billiga råvaror**

Inom Storbritannien fanns råvaror som ull och stenkol. Andra råvaror kunde levereras från Afrika och Asien genom kolonialhandeln.

- **Marknader**

Genom handelskontakter hade Storbritannien tillgång till en världsmarknad där man både kunde köpa och sälja.

Så spred sig den industriella revolutionen vidare till övriga Europa och till USA. Snart var både USA och Tyskland ifatt och omkring 1900 uppfattades USA som den ledande industri-

nationen och vid första världskrigets början hade Tyskland passerat Storbritannien i fråga om kol- och stålproduktion.

Vad blev resultatet av den industriella revolutionen?

Ekonomiskt innebar den industriella revolutionen en enorm produktionsökning. Massproduktion för masskonsumtion ledde till sänkta priser. Nya produktionsenheter, som verkstäder och fabriker, specialiserade sig på vissa produkter och var inriktade på stora marknader. Uppkomsten av marknadshushållning var således ett viktigt resultat.

Socialt fick industrialiseringen på kort sikt efterverkningar som orimligt långa arbetsdagar och osunda levnadsförhållanden i städerna. På längre sikt innebar den en ökad levnadsstandard och slutligen, genom reformer, även bättre arbetsförhållanden. Det gamla ståndssamhället upplöstes och klasstrukturen kom att förändras genom att en hel del nya yrkesgrupper utkristalliserades ur stadsbefolkningen. Så uppstod både en borgarklass och en fabriksarbetarklass.

Fick folket det bättre med industrialismen?

Arbetsbesparande maskiner och en större tillgång på livsmedel borde talat för en högre levnadsstandard för folket. Samtidigt har vi, utifrån skildringar av både författare och konstnärer, kunnat förstå att arbetsvillkoren var hårda och att bostads-situationen i städerna var bristfällig. Samtida källor om dessa grupperns löner, arbetstider och bostäder är dock motstridiga och det är därför svårt att dra några säkra slutsatser.

Debatten om industrialismens sociala verkningar började redan under själva processen och det var många författare och politiker under 1800-talets början som ansåg att den förde med sig mer ont än gott. Det engelska parlamentet tillsatte kommissioner för att undersöka förhållandena i fabriker och i arbetarbostäderna. I sin *Det kommunistiska manifestet* (1848) hävdade Karl Marx och Friedrich Engels att levnadsstandarden hade försämrats och att orsaken var det kapitalistiska systemet i sig självt. Sociologer hävdade redan under slutet av 1800-talet att de nyskapade rikedomarna aldrig kom fabriksarbetarna till del och att industrialiseringen dessutom förgiftade miljön. På 1930-talet förändrades uppfattningen något. Man kunde utifrån statistik om löner och priser samt uppgifter om dödstaten dra slutsatsen att folket hade fått det bättre rent materiellt men att de för den skull inte var lyckligare. Statistik om soldaternas längd vid rekryteringen till engelska armén visar att medellängden hade ökat under åren 1750-1850. Då ökningen fram till 1850 sammanföll med en ökning av lönerna togs detta som bevis för

att näringsintaget och därmed levnadsstandarden hade ökat. Mot detta talar uppgiften att medellängden sjönk från 1850 fram mot 1900-talets början trots att lönerna fortfarande steg. Möjligen kan detta förklaras med att upprepade perioder av arbetslöshet försämrade näringsintaget för många familjer.

Uppgifter om att t.ex. fabriksarbeterskor skulle haft högre lön än kvinnor inom andra yrken, t.ex. sömmerskor, kan tolkas som tecken på att arbetsgivarna haft rekryteringsproblem. Vi vet också att arbetsgivarna krävde böter för frånvaro och att man upprättade kontrakt för att behålla arbetskraften. Det förefaller som om det var arbetstagarnas ”marknad”. Trots den enorma mängd arbetskraft som rationaliseringarna inom jordbruket lösgjorde verkar det som om många valde arbetslöshet före det tvång som fabriksarbetet innebar. Kanske saknade man arbetet inom jordbruket, där man kunde arbeta i sin egen takt och välja syssla efter årstid.

Politiskt avslutades 1700-talet som 1800-talet inleds, dvs. med omvälvande förändringar både inrikes- och utrikespolitiskt. Omvandlingen av det västerländska agrara samhället till ett industrisamhälle fick följder som ställde krav på en samhällsanalys. Frågan om samhällets utformning sökte svar i de nya politiska ideologierna. Under 1800-talets första hälft styr eliten i alla europeiska stater och ideologier som **konservatism** och **liberalism** är de rikas och välbeställdas. Under århundradets andra del kommer nya grupper fram; medelklassen och industriarbetarna. Genom **socialismen** föds tankar om ett maktövertagande från dessa gruppers sida. Det är under 1800-talet som ideologierna utformas till politiska program.

Den franska revolutionen brukar ibland betecknas som den moderna historiens början. Samtidigt kan den ses som ett slutresultat av en samhällsomvandling som kan studeras i flera europeiska stater under 1700-talet och vars uppkomst kan härledas till upplysningsidéerna.

Upplysningens politiska idéer anammades av både enväldshärskare och revolutionärer. Så plockade enväldshärskarna upp Voltaires syn på folket som obegåvat och obildat för att legitimera sitt despotiska handlande, medan revolutionärerna tog fasta på Rousseaus idéer om människans naturliga rättigheter, framför allt rätten till frihet och jämlikhet. 1789 inleddes i Frankrike en revolutionär utveckling som avslutar l'ancien régime, den gamla regimen. I övriga Europa är styrelsesätten i stort desamma som tidigare. I England fortsätter det parlamentariska system som grundlagts genom den ärorika revolutionen 1689 och i Sverige ersätts enväldet av ett riksdagsväld, men i övrigt är enväldet det dominerande politiska systemet i Europa. Fortfarande är det adeln, det högre

prästerståndet och de mest förmögna borgarna som har det största politiska inflytandet.

Utrikespolitiskt kännetecknas 1700-talets Europa av maktkampen mellan Preussen, Österrike och Ryssland. Alla tre var stormakter men ingen av dem kunde ensam dominera politiken på samma sätt som Frankrike i slutet av 1600-talet och det maktpolitiska läget var att betrakta som multipolärt. När stormakterna, efter segern mot Napoleon, samlas i Wien 1815 enades man om att bevara maktbalansen för att säkerställa freden. Denna fredspolitik består fram till Krimkriget då Frankrike och Storbritannien hindrar Ryssland från att ta kontroll över Svarta havet och Balkan. När Storbritannien flyttar sitt intresse till Asien och Afrika lämnas Europa öppet för både franska utvidgningsintressen och tysk och italiensk nationalism.

Nationalismen får under 1800-talet en politisk inriktning och blir i stater som Tyskland, Italien och Polen en stark revolutionär kraft med politiska konsekvenser som enandet av Tyskland och Italien.

De tre stora välden som behärskat Europa vid 1800-talets början blir utsatta för nationella frihetsrörelser och vid 1800-talets slut har både det osmanska och det habsburgska väldet splittrats och förlorat sina positioner.

Kulturellt är det upplysningen som sätter sin prägel på 1700-talet både inom konst, litteratur, musik och livsform. Jämfört med renässansen breddas den kulturintresserade eliten, vilket har att göra med både den stigande välmågan och den växande läskunnigheten framför allt hos borgarklassen. Tidningar och tidskrifter fick en allt större spridning och det man läste berörde ofta samhällsproblem och ekonomiska frågor.

Under 1800-talets första årtionden dominerar Romantiken vilken kan ses som en reaktion mot upplysningens tankar om den rationella människan. Enligt romantikerna krävdes också känsla, fantasi och intuition för att få kunskap om verkligheten. Romantiken vänder sig mot det samtida industrisamhället med dess uppvärdering av det materiella och dess kapitalistiska inriktning. Redan omkring 1830 försvinner dock de romantiska idéerna bort och inriktningen blir mer materialistisk. Författarna försöker då ge en mer objektiv bild av verkligheten och sociala frågor sätts i centrum. Vetenskapen återgår till empirisk forskning och positivismen hävdar att all forskning måste bygga på konkret observation och endast sträva efter att fastslå objektivt säkra fakta. Vetenskapen får också en funktion inom samhället genom att den kan tillgodose industrins ökade teknikbehov. Samverkan mellan vetenskap och industri skyndar så på den tekniska utvecklingen.

I **Norden** är jordbruket genom hela 1800-talet huvudnäring. I Sverige börjar industrialismen först vid mitten av 1800-talet och järnframställningen var den enda industrin av någon betydelse. Danmark ligger något före och tar tidigt intryck från det engelska mönstret. I alla de nordiska länderna är det adeln och borgerskapet som dominerar politiken. I Sverige avskaffas enväldet efter Karl XII:s död. Frihetstiden tar dock hastigt slut genom Gustav III:s statskupp 1772, men det gustavianska enväldet upphör då Sverige 1809 får en ny regeringsform efter modell av Montesquieu. 1865 avskaffas ståndsriksdagen vilket blir en bekräftelse på borgarklassens nya position. En viss minimiinkomst blir förutsättningen för rösträtt och borgarklassens ideologi, liberalismen, vinner mark som senare under 1900-talet ger politiska resultat.

Norge blir självständigt från Danmark 1814 men tvingas istället in i en union med Sverige.

Det är i Västeuropa som industrialiseringen inleds och fullföljs. Detta gör att Europa nu blir dominant både tekniskt, militärt, ekonomiskt och politiskt. Under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet kommer denna ledning ytterligare att befästas. Ännu under 1800-talet var dock övriga världen relativt oberoende av Europa och förtjänar sin egen historieskrivning.

USA bildas

Nordamerikas historia kännetecknas under 1700-talet av relationerna till kolonialmakten Storbritannien. Det var här som den första av de politiska revolutionerna ägde rum. Orsakerna till konflikten mellan kolonierna och kolonialmakten var både ekonomiska, politiska och sociala. **Ekonomiskt** hävdade kolonisterna att den engelska handelspolitiken hämmade det nordamerikanska näringslivets utveckling. **Socialt** var skillnaderna mellan moderlandet och kolonierna stora. I kolonierna dominerades samhällsstrukturen av småföretagare inom jordbruk, hantverk och handel medan adeln och de rika storföretagarna fortfarande var det ledande samhällsskiktet i Storbritannien. **Politiskt** saknade kolonisterna representanter i det engelska parlamentet, vilket bl.a. hade beskattningsmakt över kolonierna. Det var just ett försök att pålägga kolonisterna extra skatter som utlöste den reaktion som kom att leda till en helt ny statsbildning, USA. Segern över kolonialmakten innebar en stor framgång för 1700-talets upplysningsidéer. I Oavhängighetsförklaringen 1776 fastslås folkens rätt till uppror mot en orättvis styrelse, en tanke som stämde väl överens med de naturrättsteorier som lanserades av upplysningsförfattarna. Så är också 1789 års författning av upplysningsmodell då den utgör den första praktiska tillämpningen av Montesquieus

maktfördelningslära. Amerikanska revolutionen blev också mönsterbildande för både européer och latinamerikaner.

Under 1800-talet utvecklas nord- och sydstaterna åt olika håll, vilket slutligen, 1861, leder till splittring och inbördeskrig. Den stora tvistefrågan var **slaveriet**. Men konflikten var mer komplicerad än så. Två helt olika ekonomiska system stod emot varandra. Nordstaterna hade genom handeln och industrin utvecklats till ett kapitalistiskt industrisamhälle. Det var viktigt att industrin skyddades mot konkurrens från Storbritannien vilket gjorde att man här förespråkade en protektionistisk politik med skyddstullar. Sydstaterna utgjordes av jordbrukarsamhällen, framför allt familjejordbruk. Plantagejordbruken var beroende av gratis arbetskraft och slavsystemet sågs som en förutsättning för dessas bevarande. Man drev en frihandelspolitik och var emot **tullar**. Den tredje viktiga frågan var **delstaternas självbestämmanderätt**. Enligt självständighetsförklaringen 1776 skulle varje delstat ha full rätt att bestämma om sina angelägenheter. För Nordstaterna var återställandet av en stark unionsmakt den mest väsentliga frågan, medan Sydstaterna ville ha större självständighet för delstaterna. Nordstaternas industriella kapacitet blev det som avgjorde krigets utgång och det slutliga resultatet grundlade troligen USA:s utveckling till en världsmakt både industriellt och politiskt.

I slutet av 1800-talet sker en stor invandring från Europa, ett arbetskraftstillskott som resulterar i en utomordentligt snabb industriell expansion. Befolkningsökningen föranleder också en nyodling av de stora obrukade jordområdena och odlingsgränsen flyttas västerut.

Latinamerika

När Pyreneiska halvön var ockuperad under revolutions- och Napoleonkrigen fick Spanien och Portugal svårigheter att kontrollera utvecklingen i sina syd- och mellanamerikanska kolonier. Så fick befrielseörelserna möjlighet att utvecklas. Monroe-doktrinen, som fastslog att europeiskt ingripande i Latinamerika skulle betraktas som en provokation mot USA, försvårade för kolonialmakterna att bekämpa befrielsekampen och på 1820-talet hade ett tiotal av de forna kolonierna blivit självständiga.

Afrika

Trots att europeisk handel på västra Afrikas kust hade förekommit i 300 år hade inte det europeiska inflytandet utvidgats i någon större utsträckning. Först mot slutet av 1700-talet började den maktbalans, som rått mellan kristna européer och muslimska nordafrikaner sedan medeltiden att

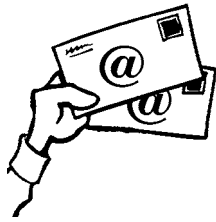
rubbas till Europas fördel. Endast en liten del av den afrikanska kontinenten var under europeiskt välde vid 1870-talets början. Det är först på 1890-talet som den verkliga kolonialfebern bryter ut. Algeriet var franskt men i övriga Nordafrika var det bara i Egypten och Tunisien som det förekom en begynnande europeisk kontroll. I Västafrika, där européer hade haft kommersiella förbindelser med kustbefolkningen i århundraden, var det bara i Senegal och brittiska Guldkusten som koloniala förvaltningar härskade över något större antal afrikaner. Det fanns kuststräckor som praktiskt taget var orörda av europeiska stormakter och det enda stället i Afrika där europeiska regimer trängt riktigt djupt in i var längst i söder. De brittiska kolonierna Gambia, Sierra Leone och Lagos var bara små "öar" i en politisk värld som fortfarande dominerades av afrikanska regimer. Afrikas historia är således inte Europas förrän under slutet av 1800-talet.

Asien

I politiskt avseende var 1700-talet för flera länder i Asien en period av stillastående eller tillbakagång. I många områden hade ett maktvakuum uppstått vilket inbjöd till utländsk intervention. Mogulkejsarens välde i Indien kom att under 1700-talet upplösas, om inte formellt så åtminstone reellt, och vid slutet av århundradet stod det engelska ostindiska kompaniet som den store vinnaren. Även holländska och franska kompanier visade kommersiella intressen i Asien. I slutet av 1700-talet hade Ostindiska kompaniet fått monopol på all odling och framställning av opium i Indien och på försäljningen i Kina. Ryssar och turkar hade också territoriella intressen och började att inkräkta på det persiska imperiet som sedan 1500-talet hade varit en av Asiens ledande stormakter.

I Kina innebar folkökningen under 1700-talet och 1800-talets första hälft stora försörjningsproblem. En kontinuerlig styckning av jordegendomar ledde till att småbönder tvingades leva under svälthot. De härskande klassernas bristande intresse för att lösa de ekonomiska och sociala problemen fick katastrofala följder långt in på 1800- och 1900-talet.

Japans isolering bryts under slutet av 1800-talet och då inleds en enorm industrialisering efter europeiskt och amerikanskt mönster.

Nu är det dags för studiearbete 3!

De sju första uppgifterna är obligatoriska. Sedan följer sju uppgifter varav du väljer ut tre. Därefter kommer sex lite mer omfattande uppgifter, av dessa väljer du två.

Studieenhet 4

1870-1945

Vid ingången till 1870-talet hade nationalitetsrörelserna förändrat Europas karta. I USA hade just ett inbördeskrig avslutats. Latinamerika bestod av en rad självständiga stater som nu hade frigjort sig från de europeiska kolonialmakterna. Afrika var än så länge en självständig kontinent och förbindelserna med Europas länder var på ett självständigt och relativt jämlikt plan. Asien kännetecknades i många områden av ett politiskt och ekonomiskt vakuum samtidigt som ett land som Japan nu medvetet börjar utvecklas till en modern industristat.

I denna studieenhet ska du erhålla kunskap om hur förutsättningarna läggs för en begynnande världshushållning. Du ska bli medveten om hur stormakterna bygger upp ett världsherravälde och hur kampen dem emellan slutligen leder till två omfattande krig.

*Avsnitt i kursboken: Imperialismens epok
Från krig till krig*

Europa

Ekonomiskt kännetecknas tiden 1870-1914 av en fortsatt industrialisering i accelererande hastighet. Massproduktion och företagskoncentrationer höjer både produktivitet och effektivitet. Nya kraftkällor som olja och elektricitet börjar användas. Samtidigt ökar också jordbrukets avkastning då många arbetsmoment mekaniseras. Den snabba utvecklingen ger i många länder betydande befolkningsökningar som resultat. Det är också folkomflyttningarnas tid, människor flyttar in till staden och en del lämnar sitt land för en annan kontinent. Så tar Nordamerika emot ett stort befolkningsöverskott från Europa. Det industrialiserade samhället ger snabbt stora rikedomar för dem som investerat kapital samtidigt som arbetarnas situation karakteriseras av långa arbetstider, farliga maskiner och lokaler,

låga löner och ohygieniska bostäder. Men det är också nu som arbetarna börjar organisera sig och gå samman i fackföreningar, som med tiden förverkligar en del av arbetarnas krav på förändrade villkor.

För länder som Storbritannien, Tyskland, Belgien, Frankrike, Japan och USA ledde jakten på råvaror och avsättningsmarknader till kolonialism och slutligen imperialism. Som ett centrum i detta världsekonomiska sammanhang stod Västeuropa. Efter första världskrigets slut har dock den ekonomiska tyngdpunkten i världen flyttats från Europa till USA. Så får den ekonomiska krisen i USA 1929-33 världsomfattande följder för både finansvärlden, industrin och jordbruket. Ländernas näringsliv förlamas och miljoner människor blir arbetslösa. De olika staterna försöker på alla sätt skydda sitt näringsliv och protektionism och nationalism blir ledande principer för det ekonomiska livet. Krisen får djupgående verkningar på alla samhällsområden. Den gör att tilltron till det kapitalistiska systemet förloras och tron på ett vidgat statligt engagemang får i en del länder sådan genomslagskraft att totalitära regimer blir lösningen på både ekonomiska och politiska problem.

Socialt sker en utjämning inom de europeiska staterna. Många grupper får nu större inflytande och bättre arbetsmöjligheter leder slutligen till bättre bostäder och bättre kostvanor. I många europeiska stater får adeln sitt jordinnehav begränsat. Denna begränsning av ekonomisk och politisk makt kompenseras dock av att finansvärlden och aristokratins förbindelser förstärks. Genom bl.a. giftermål bildas efterhand en "superklass" med stort politiskt och ekonomiskt inflytande. I de demokratiska staterna kan detta inflytande brytas men deras position kom att utgöra en viktig förutsättning för 1930-talets nazistiska och fascistiska diktaturer. Medelklassen utvidgades som grupp genom en del nya yrkeskategorier. Så ökade t.ex. tjänstemännen i statlig och kommunal tjänst som ett resultat av att uppgifter som kommunikation och socialvård blev offentliga. Stora delar av arbetarklassen kunde åtnjuta löneökningar, framför allt de som var fackutbildade. Samtidigt drabbades de av arbetslöshetsvågor under åren 1873, 1891 och 1907, en arbetslöshet som slog mycket hårt då man inte hade något som helst sparkapital att leva av. Bönderna drabbades hårt av konkurrens från utomeuropeiska länder och för att öka sin konkurrenskraft slog de sig samman i kooperativ. För kvinnor kom en del lagar som lyfte dem både ekonomiskt och politiskt men rättsligt var de dock inte jämställda med männen förrän de fick rösträtt. Det stora genombrottet för kvinnors rösträttskrav kom i samband med att Europa omvandlades efter första världskriget. I några få länder, t.ex.

Frankrike och Italien, genomfördes inte den kvinnliga rösträtten förrän efter andra världskriget.

Politiskt fanns vid 1800-talets slut en skiljelinje mellan folkstyre och kejsarmakt. I länder som Storbritannien, Frankrike, Italien, Spanien och de nordiska länderna genomfördes parlamentarismen. Den verkliga politiska makten innehades av en regering som var ansvarig inför den parlamentariska församlingen. I länder som Tyskland och Österrike-Ungern hade de parlamentariska församlingarna ingen möjlighet att styra det politiska livet. Kejsaren kunde tillsätta och avsätta regeringen, som var ansvarig endast inför denne. I Ryssland inrättade tsaren en parlamentarisk församling 1905, men den gavs bara begränsade befogenheter vilka också drogs tillbaka efter några år. Medan demokratin förstärks i stater som Storbritannien, Frankrike och de nordiska länderna, förvandlas Ryssland 1917 till en kommunistisk diktatur. På 1920-talet införs en fascistisk diktatur i Italien och på 1930-talet en nazistisk i Tyskland. I de stater som bildas efter första världskriget är demokratin under perioden bräcklig och 1939 är det av dessa endast Tjeckoslovakien som inte utvecklats till diktatur.

Utrikespolitisk blir naturligtvis de båda världskrigen avgörande för perioden. Segrarmakterna i första världskriget, Frankrike, Storbritannien och USA, omskapar Europas statssystem. Österrike-Ungern splittras i småstater och Ryssland berövas viktiga gränsländer och förflyttas österut. Det stöd för freden som många såg i Nationernas förbund visade sig alltför bräckligt och de hårda fredsvillkoren för Tyskland lade grunden för den aggressiva utrikespolitik som gav upphov till det andra storkriget. Så för de ”hungriga” staterna Tyskland, Japan och Italien världen in i ett ”totalt” krig där uppskattningsvis 50 miljoner människor fick sätta livet till.

Kulturellt sker i Europa under åren 1870-1914 en utveckling som motsvarar den ekonomiska och politiska. Vetenskapliga teorier omprövas och traditionella värderingar ifrågasätts. Nya vetenskaper som sociologi och psykologi växer fram som självständiga discipliner. Mot slutet av 1800-talet utvecklas den fysiska antropologin, läran om människan som biologisk art. Då den hävdade att den vita rasen var mer utvecklad kom den att utgöra grogrund för rasistiska idéer. Läran om ras- eller arvs-hygienen, eugeniken, spreds runt om i Europa.

Forskningsresultat som Freud, Weber och Einstein kommit fram till fick stor betydelse inom kulturlivet. Inom litteraturen får symbolismen genomslag. Författarna strävar efter att avslöja vad som döljer sig bakom den borgerliga livsstilens yttre fasad för att visa de impulser som styr människans handlingar. Inom

konsten avlöser olika stilriktningar som impressionism, expressionism och kubism varandra. Konstverken blir uttryck för konstnärens uppfattning av omvärlden och man, mer eller mindre, överger avbildandet av den yttre verkligheten.

Norden utvecklas i enlighet med Västeuropa i övrigt. Alla de nordiska länderna uppvisar en stark befolkningsökning. I Sverige ökar befolkningen mellan åren 1800 och 1920 från 2.5 miljoner till närmare 6 miljoner. Jordbruket moderniseras och näringslivet får bättre förutsättningar genom kommunikationerna. Människor får större politiskt inflytande, rösträtten blir allmän och lika, och genom deltagande i folkrörelser blir folk mer delaktiga i det offentliga livet. Trots stora likheter kan en del skillnader dem mellan uppmärksammas. Så får det norska näringslivet en betoning på rederinäringen, medan Sverige domineras av industrin och Danmark av jordbruket. Finlands utveckling hämmas något av den ryska anknytningen.

Politiskt går utvecklingen snabbast i Norge p.g.a. den nya grundlagen. Sverige övergår från fyrståndsriksdag till tvåkammarriksdag medan Danmark övergår från envælde till konstitutionellt styre. Finland blir självständigt 1917 men tvingas att i andra världskriget försvara sin frihet i krig mot Sovjetunionen. I första världskriget är Danmark, Norge och Sverige neutrala, men under andra världskriget ockuperar Tyskland både Danmark och Norge.

USA

Det europeiska befolkningsöverskottet sugts snabbt upp inom både industri och jordbruk i USA. Näringslivets enorma framsteg under 1920-talet, innefattande starka kapitalkoncentrationer, resulterade slutligen i en våldsam stegring av aktiekurserna. Det kom dock att visa sig att denna välståndsutveckling vilade på mycket osäker grund. Bönderna hade det svårt under hela 20-talet, priserna var låga och avsättningsmöjligheterna krympte när Europas jordbruk kom igång efter första världskriget. Då välståndet inte kommit alla till del kunde det amerikanska folket inte konsumera allt som industrin producerade. Exportmarknaden kunde inte heller ta emot den amerikanska överskottsproduktionen. På hösten 1929 kom den stora börskraschen att sätta stopp för den positiva utvecklingen och arbetslösheten steg till 13 miljoner ett par år in på 1930-talet. Då flödet av amerikanska dollar stannade av drabbades hela världen. Politiskt ställdes krav på mer målmedvetna statsingripanden och genom ”The New Deal” försökte man bekämpa lågkonjunkturen och dess verkningar. Utrikespolitiskt kännetecknas USA fram till 1941 av en

isolationism som bara bryts genom det aktiva deltagandet 1917 i första världskriget. I Andra världskriget går man till motattack mot Japan i Stilla havet och man bidrar i hög grad till Tysklands och Japans nederlag och går, trots den sena inblandningen, ur andra världskriget som en av segrarmakterna.

Latinamerika

De flesta av de självständiga nybildade staterna i Latinamerika hade formellt inslag av politisk demokrati. Författningarna var i stora delar av nordamerikanskt mönster, men det saknades en politiskt medveten medelklass som kunde ta det politiska ansvaret och makten kom även fortsättningsvis att tillhöra den gamla jordägande aristokratin. Inom det maktägande skiktet av militärer och jordägare förekom konflikter som ledde till de många regimskiften, som är ett genomgående drag i Latinamerikas historia. Militärens stora betydelse i frigörelsekampen i början av 1800-talet befäste den maktställning som den sedan, tillsammans med jordaristokratin och katolska kyrkan, haft i de flesta staterna ända fram till den demokratiseringsprocess som tog sin början först i slutet av 1900-talet.

Utrikespolitiskt har de latinamerikanska staterna alltsedan frigörelsen präglats av ett starkt ekonomiskt beroende. Under 1800-talet var det Storbritannien som stod för de ekonomiska intressena och under 1900-talet blev beroendet av USA allt starkare.

Afrika

Under 1880-talet förändras den europeiska kontakten med Afrika och på tio år underkuvades i stort sett hela den afrikanska kontinenten. Det börjar nu handla om en direkt exploatering av koloniens resurser; jord, råvaror och arbetskraft. Vid en konferens i Berlin 1884-85 kom stormakterna överens om att invadera och ockupera Afrika. Man delade in kontinenten i intressesfärer och så kunde varje stat ”ta hand om” sin sfär. Större delen av Afrika delades upp i protektorat. Trots sina överlägsna militära maktmedel måste stormakterna först utkämpa strider med de afrikanska folken som försökte slå tillbaka invasionerna, men vid inträdet till 1900 var Afrikas delning nästan fullbordad. De flesta koloniala gränserna var utsatta på kartan 1901. Det var endast Etiopien och Liberia som inte blev kolonialiserade. Den ekonomiska exploateringen av Afrika hade pågått under flera sekler men ockupationen drev upp takten och intensiteten. Vinsterna hamnade i huvudsak hos privatpersoner, bolag eller investerare och kolonialstatens vinst låg egentligen mer på maktens och prestigens område. Det högsta priset för kolonial-

seringen betalades naturligtvis av de afrikaner som miste sin jord och nationella tillhörighet eller råkade ut för tvångsarbete.

Den koloniala epoken i Afrikas historia brukar delas in i tre faser;

Fas 1 1900-1914 Ointresse

Den första fasen, tiden efter uppdelningen fram till 1914-talet, kännetecknas av ett stort ointresse från kolonialmakternas sida. Uppdelningen hade genomförts som en säkerhetsåtgärd för framtiden och man hade egentligen inga planer för exploateringen. Många gånger blev det en ekonomisk förlust och kolonierna var mest till besvär då kostnaderna blev för höga. I början av 1900-talet hade Europa inget behov av fler afrikanska produkter och som avsättningsmarknader var inte heller kolonierna så attraktiva för den europeiska exporten.

Fas 2 1914-1930 Administrativ uppbyggnad

Under den andra fasen, åren efter 1914, började många av kolonierna att anta de klassiska former som de skulle behålla ända fram till självständigheten. Kolonialregimerna behärskade nu i realiteten sina territorier. Stamsamhällets motstånd var över och den kommande nationalistiska oppositionen hade ännu inte börjat. De flesta områden styrdes nu av en civilförvaltning och under guvernörerna och deras små centrala sekretariat utvecklades hierarkier av tjänstemän. De administrativa tjänstemännens uppgift var att upprätthålla lag och ordning och indriva skatter. Även om graden av europeisk inblandning varierade var det fortfarande de inhemska tjänstemännen som styrde och de flesta afrikaner styrdes av afrikaner. Det var under denna period som en ny generation av afrikaner fick sin utbildning, en utbildning som kom att vara avgörande för deras maktställning efter frigörelsen.

Fas 3 1930-1950 Ekonomisk utveckling

Den tredje fasen, slutet av 1920-talet till 50-talet, kan karakteriseras som en ekonomisk och social utvecklingsperiod. Den ekonomiska världskrisen gav de europeiska makterna behov av en ökad utrikeshandel. Man blev medveten om att de ekonomiska förhållandena i de afrikanska territorierna inte skulle kunna utvecklas enbart genom privata investeringar. 1929 tillsköt Storbritannien för första gången statliga medel för att stimulera den ekonomiska utvecklingen. Den stora ökningen i efterfrågan på Afrikas värdefulla råvaror kom dock först med andra världskriget. För Belgien, och i viss mån för Frankrike, kom kolonierna att stå för en övervägande del av krigsmaterialet. Så

fick många industrier, särskilt gruvindustrin, ett uppsving och gav vinster som kunde användas till att bygga upp länderna ekonomiskt, socialt och utbildningsmässigt. I hela Afrika ökade de privata europeiska investeringarna kraftigt. Det koloniala Afrika var under 1940- och 50-talen på väg bort mot den stagnation som kännetecknat den första tiden av århundradet. Fortfarande var dock ekonomin alltför beroende av exporten av endast några få varor, ett förhållande som skulle bli problematiskt vid den s.k. avkolonialiseringen.

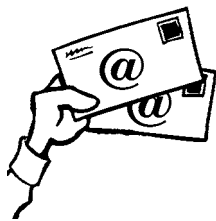
Asien

Asiens historia under denna period är, liksom Afrikas, historien om utländskt herravälde. Indien knöts till Storbritannien 1877, men kravet på självstyre kom att bli allt starkare och vid periodens slut är man under ledning av Gandhi på god väg mot självständighet. Frankrike försökte skapa ett storväld i Borte Indien och holländarna fullbordade erövringen av den indonesiska övärlden.

Viktiga hamnstäder i Kina kontrollerades av Storbritannien, Frankrike och Portugal och från norr trängde ryssarna in och tog områden kring Amurfloden. Landet kom dock formellt att förbli en självständig stat. 1899 utbröt boxarupproret som med stor grymhet slogs ned av västmakterna och Japan tillsammans. 1912 blir Kina republik och den process, som slutligen resulterar i revolution och folkrepublik, inleds. Vid första världskrigets slut var Kina ett land i sönderfall. Man hade förlorat många viktiga områden och tvingats ge Japan stora ekonomiska fördelar. Men i flera avseende moderniserades Kina under 1900-talets två första decennier. Utländska kapitalister investerar i industrier, gruvor, järnvägar och banker. Därigenom uppstår nya samhällsklasser som affärsmän, industriledare, ämbetsmän och industriarbetare. Dessa kommer senare att utgöra rekryteringsbas för både det nationalistiska och det kommunistiska partiet. På 1930-talet gör Japan framstötter mot Kina norrifrån och Manchuriet och Korea ockuperas.

Japan bröt i slutet av 1800-talet sin isolering, ett livligt handelsutbyte med Västerlandet inleddes och på kort tid förvandlades landet till en modern industristat. Redan på 1890-talet bedrev man en imperialistisk politik och när man i krig med Ryssland 1904-05 bevisade sin militära styrka inleddes programmet för att bli herrar i hela Östasien. Under första världskriget kunde Japan ta över stora delar av exporten till de brittiska marknaderna, men efter kriget genomgår Japan en svår ekonomisk kris. Eftersom all odlingsbar jord var utnyttjad kunde inte jordbruksproduktionen öka, vilket krävde import av livsmedel. Även industrin var beroende av import, då Japan saknade

viktiga råvaror som olja, malm, kol och bomull. Den stora världskrisen 1929-33 förvärrade läget. Trots ett stort underskott av livsmedel och råvaror uppvisas ett stort befolkningsöverskott och näringslivet expanderar. Detta förhållande skapar ett behov av expansion och då militären på eget bevåg ockuperar Manchuriet inser man imperialismens möjligheter.

Nu är det dags för studiearbete 4!

De åtta första uppgifterna är obligatoriska, av de följande tio görs tre och av de sex essäfrågorna görs två.

Studieenhet 5

1945-1989

Grundvalarna för de freder som avslutade andra världskriget hade lagts vid ett antal konferenser mellan de allierade. Vid konferenserna i Jalta och Potsdam skärptes både de ideologiska och maktpolitiska motsättningarna mellan öst och väst. Ur dessa skiljaktigheter uppkom det tillstånd som kommit att benämnas *det kalla kriget*. Konflikten blev aldrig "varm" då väpnade stridigheter dem emellan inte förekom på eget område. Däremot kom osämjan till väpnade uttryck i andra områden och med aktörer som blev "brickor" i spelet mellan stormakterna.

Målet med denna studieenhet är att du ska erhålla kunskap om olika tolkningar av kalla krigets uppkomst och bli medveten om hur detta spänningstillstånd kom att beröra hela världen. Du ska också få insikt om den ekonomiska utvecklingen både i den industrialiserade delen av världen och i de områden som under perioden genomgår en kolonial frigörelse.

Avsnitt i kursboken: Kallt krig och kolonial frigörelse

Europa

Ekonomiskt sker i Europa en mycket snabb återuppbyggnad efter andra världskrigets förödelse. Genom Marshallhjälpen bistod USA med uppbyggnaden samtidigt som man tillgodosåg sitt eget behov av marknader. Genom att erbjuda hjälpen även till Sovjetunionen och övriga öststater tänkte man sig kunna slå undan grogrunden för socialismen, men Sovjetunionen tackade nej och tvingade sina satellitstater att göra detsamma.

Särskilt snabb var den ekonomiska framstegstakten i det av västmakterna ockuperade Tyskland som efter den definitiva delningen i samband med Berlinblockaden kom att bli en ledande industristat. I Östeuropa var inriktningen fortfarande agrar. Kollektiviseringen av jordbruket ledde till en olönsam drift och produktionen minskade och de flesta öststaterna fick

problem med livsmedelsförsörjningen. Här saknades både kapital och utbildad arbetskraft för industrialiseringen och det nödvändiga kapitalet anskaffades genom låga löner och hög export. Den tunga industrin prioriterades på bekostnad av konsumtionsindustrin. I övrigt kännetecknas den ekonomiska utvecklingen i Västeuropa 1945 av olika former av mellanstatligt samarbete. 1957 bildas EEC med Västtyskland, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Frankrike och Italien som medlemmar och 1959 inleds det ekonomiska samarbetet mellan Storbritannien, Sverige, Norge, Danmark, Schweiz, Österrike och Portugal inom EFTA.

Politiskt är det de ideologiska motsättningar mellan socialism och kapitalism som präglar Europa och indelningen i ett demokratiskt Västeuropa och ett diktatoriskt Östeuropa blir tydlig. Både Berlinblockaden och Pragkuppen skärper de politiska motsättningarna och 1948 bildas Brysselpakten som ett år senare utvecklas till NATO. 1955 bildas Warszawapakten och därmed är den politiska och ideologiska delningen befast även militärt.

Socialt möjliggör den ekonomiska utvecklingen ett växande välstånd som gör att människor i allmänhet får det bättre. Uppbyggnaden verkade i produktiv riktning genom allt som måste nyanskaffas. Trots måttliga löneökningar steg realinkomsterna i många länder och en social trygghet grundläggs via skattemedel. En stor del av arbetskraften strömmade över från jordbruket till industrin varpå stadsbefolkningarna ökade och därmed också behovet av bostäder. I Östeuropa skapade den växande industrin en arbetarklass som skulle utgöra basen för den socialistiska ideologin. I de flesta öststaterna kom vardagen att handla om en ständig varu- och bostadsbrist. Samtliga kommunistregimer införde dock ett socialförsäkringssystem som tillsammans med den fulla sysselsättningen gav en viss trygghet.

Kulturellt kännetecknas perioden av många vetenskapliga nydaningar. Konsumtionen ökar i sådan omfattning att man i Västeuropa börjar tala om konsumismen som en livsstil. Den tekniska utvecklingen påverkar människors levnadsvillkor på flera sätt. Med bilen, flyget, telefonen, TV:n och slutligen datorn når vi ut i världen på ett sätt som aldrig tidigare. Arbetet förändras och en förskjutning mellan olika yrken och sysselsättningar äger rum. Antalet sysselsatta människor inom jordbruket minskar stadigt, medan arbeten inom tillverkning, försäljning, service och administration ökar. Inom industrin försvinner med tiden tunga, monotona och farliga jobb. Människors umgängesvanor förändras i stadsmiljön och man får ett mer differentierat kontaktnät än man haft i jordbrukssamhället. Familjebilden

utvecklas från flergenerationsfamilj till kärnfamilj och segregationen mellan de olika generationerna blir tydlig. I städerna uppstår segregerade bostadsområden och inkomst, förmögenhet och placering i samhällsstrukturen avgör var man bor. Under periodens första del kan man uppmärksamma att klassklyftorna minskar men under slutet av 1900-talet torde de åter ha ökat och begreppet tredjedelssamhälle lanseras. Kommunikationerna skapar ett enormt informationsflöde och medias betydelse återspeglar sig i en allt större kulturell likriktning. Med industrialismen får män och kvinnor nya roller. Kvinnan ger sig ut på arbetsmarknaden och uppdelningen mellan mäns och kvinnors uppgifter är inte längre lika tydlig. Med teknikens och ekonomins utveckling får människor på många sätt ett bättre liv samtidigt som det nya industrialiserade samhället ger effekter som skövlade naturtillgångar och andra hot mot livsmiljön.

Norden drabbas inte av andra världskriget i samma omfattning som de krigförande länderna på europeiska kontinenten. Finland hade dock utkämpat två krig inom loppet av fem år och betraktades som besegrade. Ett visst beroende av Sovjetunionen fanns, men inte i samma grad som i de östeuropeiska staterna.

Ekonomiskt hade de nordiska staterna en mycket gynnsam utveckling under efterkrigstiden och det var nu som den höga levnadsstandarden och välfärden grundlades. Under 1950- och 60-talen är konjunkturerna mycket goda, men 1970-talet inleds med en kris orsakad av höga oljepriser. Danmark får dessutom svårigheter på grund av priset på jordbruksprodukter.

Politiskt bygger socialdemokratin i de nordiska länderna upp en modell av välfärdsstat med social och ekonomisk utjämning som mål. Lika utbildningsmöjligheter och jämställdhet mellan könen blir eftersträvansvärt. Genom progressiv skattepolitik och en stor offentlig sektor garanteras ett socialt skyddsnät.

USA

Genom att USA inte hade drabbats av direkta krigshandlingar på hemmafronten gick det snabbt att ställa om industrin från krigs- till fredsproduktion. Så tar man ledningen inom teknisk, industriell och ekonomisk utveckling. Industriproduktionen steg volymmässigt från 1940-talet till 1960-talet med över 60 %. På 1970-talet uppstår dock en rad ekonomiska svårigheter.

Vietnamkriget hade krävt enorma utgifter samtidigt som man lanserade ett socialt välfärdsprogram utan täckning i höjda skatter, vilket skapade ett stort budgetunderskott. Medelklassens enorma konsumtionsbehov ledde till en överhettning i ekonomin och inflationen steg till 8% 1973. Under de första åren på

1980-talet upplevde så USA den svåraste ekonomisk krisen sedan depressionsåren. Först därefter började det gå uppåt igen.

Det enorma överflödet kom dock inte alla till del. Samtidigt med en växande medelklass blir också gruppen fattiga och bidragsberoende större. För den svarta befolkningen innebar mekaniseringen av jordbruket att de blev arbetslösa och tvingades flytta in till de stora industriområdena. Den gamla svarta lantarbetarklassen omvandlades nu istället till ett stadsproletariat. När de samlades i städerna fick de större möjligheter att driva sin kamp för medborgerliga rättigheter. Som ett resultat av kampen kom 1964 en medborgarrättslag som förbjöd diskriminering på grund av hudfärg, ras, kön, religion och nationellt ursprung vid utövandet av medborgerliga funktioner i skolväsendet och arbetslivet. I verkligheten förekom dock många övergrepp och både myndigheter och enskilda satte sig över lagen. Åren 1964-69 kännetecknas av våldsamma rasoroligheter i många storstäder, men på 1970-talet sker en segregation inom den svarta befolkningen som gör att raskravallerna avtar. Många välbärgade svarta tog avstånd från våldet och förespråkade politiskt och socialt inflytande genom assimilering.

Truman-doktrinen blev riktlinjen för USA:s politik under efterkrigstiden. Målet var att hejda kommunismen och medlet kom under Eisenhowers tid att bli det s.k. Brinkmanship eller ”den totala vedergällningen”. Vid mitten av 1950-talet börjar maktkampen mellan USA och Sovjetunionen att karakteriseras av avspänning och ”fredlig samexistens”, men spänningarna visar sig ändå tydligt under några konflikter där någon av de båda superstaterna är inblandade. Vapenutvecklingen ledde till att maktbalansen hölls uppe av terror, dvs. båda hade ett sådant kärnvapeninnehav att ingen kunde angripa den andre utan att själv bli utplånad. Så upprättades den s.k. ”heta linjen” för att undvika att krig igångsattes av misstag. Trots SALT-avtalen under 1970-talet fortsatte upprustningen och då Sovjetunionen invaderade Afghanistan 1979 skärpte president Reagan den anti-sovjetiska hållningen och upprustningarna ökade. Under 1980-talet sker en viss nedrustning orsakad av otillräckliga ekonomiska resurser framför allt i Sovjetunionen.

Latinamerika

De latinamerikanska staterna präglas fortfarande av de ekonomiska och sociala mönster som utkristalliserats på 1800-talet. I en del områden sker dock en rationalisering av jordbruket som möjliggör en industrialisering. Då den industriella verksamheten blir beroende av utländskt kapital och teknologi, försvaras en självständig utveckling. Under de

gynnsamma efterkrigskonjunkturerna sker en breddning av industrin men hemmamarknaderna visar sig inte vara tillräckliga för att importberoendet ska kunna ersättas med inhemsk råvaru-produktion. De höga priserna på importvarorna samtidigt med låga priser på exportvaror missgynnar handelsbalansen under 1960-talet. För att lösa problemen krävdes stora utlandslån vilket senare under 1980-talet resulterar i en ordentlig skuld-kris.

Socialt präglas det latinamerikanska samhället fortfarande av den gamla strukturen med en liten rik godsägarklass, ett tunt medelklasskikt och en stor massa av bönder och arbetare. Varefter industrin ökar i betydelse växer en ny överklass av industriidkare, affärsmän, bankmän och administratörer fram jämsides med den gamla aristokratin. Efter revolutionen på Kuba 1959 etableras en ny typ av militärregimer i flera länder. Så tog en ny grupp av officerare, rekryterade från medelklassen, makten i Uruguay 1973, Argentina 1976, Brasilien 1964 och Chile 1973. Målet för dessa var att genom sociala reformer och snabb ekonomisk tillväxt utveckla länderna. Trots denna strävan har de sociala klyftorna varit mycket större än i andra utvecklingsländer. Vid 1990-talets ingång har dock nästan alla latinamerikanska stater påbörjat en demokratiseringsprocess och militärkupperna tillhör nu historien.

Afrika

Efter 1945 inleds den koloniala frigörelseprocess i Afrika som kan betraktas som avslutad med Namibias självständighet 1990. Orsakerna till denna **avkolonialisering** har att göra med två faktorer;

- **Kolonialmakternas försvagning.**
Som ett resultat av andra världskriget hade kolonialmakterna tappat greppet om kolonierna. Man saknade kapital för investeringar och dessutom fördömdes själva fenomenet kolonialism av världssopinionen.
- **Det nya afrikanska ledarskapet.**
En ny typ av nationella ledare trädde fram med krav på nationellt oberoende, demokrati och ekonomisk frihet.

Avkolonialiseringen innebar egentligen en **nykolonialism** i den betydelse att de ekonomiska banden fanns kvar. Staterna var nu formellt självständiga men det ekonomiska beroendet var stort när det gällde produktionsinriktning, marknader och teknologi. Produktionen blev även fortsättningsvis inriktad mot det gamla moderlandet och en exportvaras dominans, den s.k. monokulturen, blev tydlig. Kolonialismen gav upphov till en **dualistisk**

ekonomi, som fortfarande lever kvar och som skulle kunna sammanfattas som följer;

Modern sektor	Traditionell sektor
Industri: • råvaruutvinning • sammansättnings- eller komponenttillverkning	Industri: • traditionellt hantverk • inhemsk industri
Jordbruk: • plantager • odling av kommersiella grödor	Jordbruk: • familj jordbruk • självförsörjning eller produktion för lokala marknader
Kännetecken: • europeiskt ägande • storskalighet • modern teknik • kapitalintensiv • kunskaper från Europa • bearbetning i Europa	Kännetecken: • inhemskt ägande • småskalighet • primitiv, lokal teknik • arbetskraftsintensiv
Marknad: • Europa • Nordamerika	Marknad: • egna befolkningen i landet

Denna dualistiska ekonomi skulle kunna ge ”länkeffekter” på sysselsättning, kapital, teknik och kunskap. Tyvärr har spridningseffekterna från den moderna till den traditionella sektorn varit obetydliga då den moderna sektorn oftast använt kapital, teknik och kvalificerad arbetskraft från moderlandet. Den traditionella sektorn dras inte in i utvecklingsspiralen utan istället uppstår små ”utvecklingsöar”.

Flera av de nationella ledarna i de självständiga staterna var starkt påverkade av socialistiska idéer. Med en betoning på familjeenheten utvecklades en afrikaniserad form av socialism, men mer renodlade socialistiska modeller prövades också i stater som Angola, Mocambique och Etiopien. Så legitimerades också enpartisystemet, vilket sågs som en garanti för sammanhållningen av den nybildade nationen. I många av staterna gjorde ledarna sig till diktatorer och människor blev utsatta för

ett mycket hårt socialt, ekonomiskt och politiskt förtryck. Det var först under 1980-talet som oppositionella rörelser med krav på att få bilda partier växte fram.

Under avkolonialisering på 1960- och 70-talen kännetecknades Afrika av en utvecklingsoptimism och politiska ledare som Lumumba och Nyerere framstod som talesmän för den fattiga världen. Under 1980-talet visade det sig att de ekonomiska framgångarna bara var ”finansiella bubblor” och Afrika har de senaste två decennierna genomgått en mycket djup ekonomisk kris. Den stora massan av afrikaner har fått det sämre. Befolkningen har ökat så kraftigt att man inte kan producera tillräckligt med livsmedel utan måste importera. Svältkatastrofer har drabbat hela regioner på grund av torka eller inbördeskrig och HIV och aids har slagit ut en stor del av den arbetsföra befolkningen i många stater. Samtidigt finns några grupper som fått det bättre. Dit hör den medelklass som vuxit fram tack vare utbildningsinsatser och den gynnade elit som har någon form av högre statlig, civil eller militär tjänst.

Då europeiska och amerikanska banker under 1970-talet erbjöd lån till investeringar i Afrika blev många stater skuldsatta och under 1980-talet tvingades de som ett resultat av detta betala mer i räntor och amorteringar än vad de fick in i exportinkomster. Så har mer kapital strömmat från de fattiga utvecklingsländerna till de rika industriländerna än motsatta vägen.

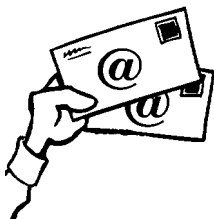
Asien

Liksom Afrika kännetecknas Asien efter andra världskriget av en kolonial frigörelse. Efter Japans kapitulation 1945 återtog de västerländska kolonialmakterna för en tid sina kolonier. I stater som Burma, Malaysia och Singapore skedde frigörelsen från briter på fredlig väg, men i Indonesien försökte holländarna med vapenmakt ta tillbaka sitt gamla område och i franska Indokina utkämpades långa och intensiva gerillakrig innan friheten vanns. I Vietnam ersattes den franska imperialismen med en amerikansk och det dröjde till 1975 innan Vietnam kunde enas.

Då Storbritannien 1945 beslöt att avveckla kolonialväldet i Indien utbröt konflikter mellan hinduer och muslimer. Resultatet blev en delning av landet och 1947 utropades Indiska Unionen och Pakistan som självständiga stater. Indien har strävat efter oberoende både från öst och väst. Med jordreformer och industriutbyggnad försökte man öka välståndet, men det var främst redan rika bönder som fick det bättre. Trots stora etniskt-religiösa klyftor har dock demokratin lyckats bevaras.

Japan ställs efter kriget under amerikansk förvaltning. 1947 fick man en ny författning som föreskrev allmän rösträtt och parlamentarism och så började utvecklingen från en aggressiv militärstat till en fredlig demokrati. Då Japan förbjöds att inneha militära styrkor kunde den militära budgeten hållas på en låg nivå, vilket kan vara en av flera förklaringar till att den ekonomiska utvecklingen beskrivs som ett underverk. Andra faktorer som kan förklara framgången är en ovanligt hög investeringsgrad och en avancerad teknologi tillsammans med den höga arbetsmoralen och den starka lojaliteten, kulturmönster som är ett resultat av feodala strukturer och buddistisk tradition. Japans ekonomiska framgångar har också spritt sig till andra östasiatiska stater som utvecklats genom japanska investeringar. Stater som Taiwan, Sydkorea, Singapore och Hongkong har med sin snabba industriella utveckling gjort skäl för namnet "de fyra tigrarna".

För Kina är historien efter 1945 starkt förknippat med folkrepublikens bildande 1949. Kina hade sedan 1930-talet till stora delar varit ockuperat av Japan vars nederlag nu gav kommunisterna under Mao Zedong en chans att segra över Chiang Kai-sheks nationalister. En period av systemförändring inleddes och med tanke på utgångsläget kom tiden efter revolutionen att innebära stora ekonomiska framgångar. "Det stora språnget framåt" avbröt dock framgångarna och blev ett stort misslyckande. Samtidigt drabbades Kina under 1960-talet av en svår missväxt. Mot mitten av 1960-talet tilltar maktkampen mellan Mao och Lin Biao och Kulturrevolutionen inleds. När industriproduktionen lamslagits och landet stod inför total anarki förklarades den avslutad 1969. Under 1970-talet stabiliseras Kina i viss mån men när Mao dör 1976 utbryter en ny intensiv maktkamp mellan "de fyras gäng" och Deng Xiaoping. Deng Xiaoping går segrande ur striden och med honom vid ledningen inleds en nyorientering inom Kinas ekonomiska liv. Kontakterna med USA och Västeuropa förbättras och genom utländska krediter och samverkan med utländska företag ges näringslivet marknadsekonomiska inslag. Händelserna vid Himmelska fridens torg 1989 hejdade dock denna utveckling något. Som en följd av ekonomiska sanktioner från västvärlden har Kina tvingats till en övergång till vad som kallats en "socialistisk marknadsekonomi".

Nu är det dags för studiearbete 5!

De sju första uppgifterna är obligatoriska. Av de följande tretton väljs sex uppgifter.

Studieenhet 6

Efter 1989

Året 1989 innebar så stora och avgörande förändringar för hela världen att det kommit att markera inträdet till en ny ”epok”. Vi talar nu om denna tid som kalla krigets slut, men vad eftervärlden kommer att kalla den är svårt att förutspå. Politiskt innebar detta år ett avstamp då diktaturer krossas och en demokratisk utveckling inleds inte bara i Östeuropa utan också i Latinamerika, Asien och Afrika. Om decenniet kommer att betraktas som marknadsekonomins och demokratis seger kommer att avgöras av bakslagens intensitet.

Målet med denna studieenhet är att du ska bli medveten om omfattningen av de ekonomiska och politiska processerna som startade vid ingången till 1990-talet och hur dessa fortfarande och en tid framåt troligen kommer att påverka världssituationen.

Avsnitt i kursboken: Världen efter 1989

Europa

Politiskt skiljer sig utvecklingen under 1990-talet markant mellan Väst- och Östeuropa som ett resultat av händelserna 1989. För de östeuropeiska staterna blir året omvälvande. Som ett resultat av den ekonomiska krisen och Solidaritets kamp under 80-talet utlystes i Polen fria val som i augusti 1989 resulterade i en icke-kommunistisk regering. Då Ungerns socialistiska arbetarparti 7 oktober 1989 upplöser sig på sin egen kongress och istället bildar Ungerska socialistpartiet markerar detta slutet för den officiella kommunismen även här. Händelsen får en symbolisk betydelse och järnridån betraktas som upphävd. Bara en månad efter, 9 november, proklamerade den östtyska regeringen att medborgarna var fria att resa överallt och Berlinmuren markerade inte längre någon gräns. Så följde en rad omstörtande händelser i Tjeckoslovakien, Bulgarien och Rumänien. I en del fall, som i Rumänien, blev revolutionen blodig men i andra fall gick förändringarna relativt smärtfritt tillväga och i Tjeckoslovakien talade man om ”sammetsrevolutionen”.

Slutligen faller också själva navet i det kommunistiska hjulet, Sovjetunionen självt. President Gorbatjovs initiativ till öppenhet

och förändring inom politik och ekonomi hade lagt grunden för den statskupp som i augusti 1991 innebar slutet för Sovjetunionen. Som ett resultat av unionens avskaffande erhåller också de baltiska staterna självständighet.

Som alla revolutioner hade händelserna 1989 föregåtts av en rad stegvisa förändringar. I Polen hade Solidaritet haft framgångar sedan början på årtiondet och utvecklingen mot marknadsekonomi i Ungern hade kunnat uppmärksammas under en längre tid. Sovjetunionen hade under en tid inte visat samma militära vilja att ingripa och hejda utvecklingen bort från det socialistiska systemet.

I Jugoslavien, som 1948 hade uteslutits ur Kominform och gått en egen väg som placerat dem mitt emellan öst och väst, utnyttjar de politiska ledarna de nationella motsättningarna för att dölja de ekonomiska problemen. Men redan på 1970- och 80-talen började kritiken vakna. Zagreb-våren och händelserna i Kosovo på 80-talet är tidiga reaktioner mot regionala etniska och ekonomiska orättvisor. Kommunistpartierna börjar förlora mark och när den slovenska delegationen 1990 demonstrativt lämnar det jugoslaviska kommunistförbundets 14:e kongress blir det inledningen till de fria val som senare hölls i alla delrepubliker. När Slovenien och Kroatien under våren förklarar sig självständiga upphör Jugoslavien att existera. I Jugoslavien fanns drygt 20 etniska grupper och detta förhållande tillsammans med de stora regionala skillnaderna väckte latenta motsättningar till liv, motsättningar som ledde till stora tragedier i Bosnien och Kosovo och som fortfarande bär frukt i form av stora flyktingströmmar.

I Västeuropa kan åren efter 1989 beskrivas med en ökad integration, både ekonomiskt och politiskt. EG har utvecklats till EU och det ekonomiska samarbetet har utökats med en politisk samverkan. Integrationssträvandena har utvidgats till att omfatta även Östeuropa och många av dessa länder väntar nu på att få komma med i den europeiska gemenskapen.

I **Norden** blev det i slutet av 1980-talet allt svårare att finansiera den offentliga sektorn. Alla nordiska länder har under 1990-talet drabbats av nedskärningar som påverkat välfärdssystemen. Politiskt har detta lett till omsvängningar och den starka socialdemokratin har förlorat i position. En del missnöjespartier har vuxit fram. De ekonomiska förutsättningarna har förändrats, arbetslösheten har varit stor under decenniet och klyftorna i de nordiska samhällena har ökat. Sverige och Finland har, som Danmark tidigare, gått med i EU, medan Norge valt en självständigare linje och står utanför.

USA

Med Sovjetunionens sammanbrott förlorade USA sin värsta konkurrent inom världspolitiken. Politiskt stod USA nu som ensam supermakt, men ekonomiskt var man utsatt för konkurrens från både Japan och EU. Ekonomiskt har man förlorat i styrka, men politiskt har man försökt att bevara sin roll som "demokratins försvarare". Militärt visade man sin styrka 1990 då man under FN-mandat angrep irakiska styrkor för att befria Kuwait. Denna konflikt vid Persiska viken visade på det gemensamma intresset från västmakterna att kontrollera oljeproduktionen och många u-länder såg detta som en nord-syd-konflikt. I forna Jugoslavien tog USA, tillsammans med NATO, på sig uppgiften att få slut på striderna. Man har också varit pådrivande i fredsprocessen i Mellanöstern.

I det amerikanska samhället har utvecklingen under decenniet gått mot ökad segregation och klyftorna mellan fattiga och rika är mycket stora. Presidentvalet 2000 gav USA dåligt rykte och epitetet "demokratins väktare" torde ha förlorat i dignitet.

Latinamerika

Den tidigare politiska debatten om revolutionen har i Latinamerika ersatts av en debatt om demokratin. Hela kontinenten är nu att betrakta som "demokratiserad" och de styrande regeringarna har kommit till makten genom fria val. Dessa demokratiska regeringar har också inlett en djupgående förändring av den ekonomiska politiken. Skuldskrisen har gjort att man tvingats söka nya lösningar. Nedskärningarna i de statliga budgetarna, försäljningen av statsägda företag och upphävandet av valutarestriktioner har resulterat i en ökad finansiell stabilitet med minskade ingripanden i det ekonomiska livet. Man har frigjort sig från USA och istället försökt att samarbeta med varandra. En integrationsprocess har inletts och idag finns i Latinamerika fyra gemensamma marknader. Genom privatiseringar, hejdandet av inflationen, öppenheten för utländska investerare och handelsavtal försöker man samordna den marknadsekonomiska politiken. Det råder dock stora skillnader mellan medlemsländerna och integrationsprocessen har ibland stannat upp.

De ekonomiska framstegen har dock inte i tillräckligt stor omfattning omvandlats till sociala framsteg. Medan BNP ökar och ekonomin stabiliseras är fortfarande utslagningen av stora grupper av befolkningen mycket stor. Resursfördelningen brister och för många latinamerikaner är trenden ökad fattigdom och minskad köpkraft. Nedskärningarna i statsapparaten har gjort många offentligt anställda arbetslösa. Strukturrationaliseringarna inom industrin och nedlagda och uppköpta fabriker har också friställt arbetskraft.

En informell ekonomi vid sidan av den formella har uppstått. Så sysslar många människor med gatuförsäljning, spekulering, stölder och bedrägeri. Fackföreningarna har förlorat i styrka, partierna försvagats och ideologierna har förlorat i värde. Kontinenten befinner sig i en historisk brytpunkt och de ekonomiska och sociala förhållandena kräver en stabilisering av systemet.

Afrika

I Afrika kännetecknas fortfarande jordbruket av produktion för egen försörjning eller för hemmamarknaden. Produktionen ger så gott som inga inkomster. Svår torka har också i många stater gjort att man tvingats att importera nödvändiga livsmedel. Underskottet inom jordbruket har gjort många stater oförmögna att utveckla det övriga näringslivet. Inbördeskrig i stater som Somalia, Angola och Rwanda har ställt krav på den militära uppbyggnaden och kostnaderna för denna har varit mycket stora. Biståndsberoendet är en annan faktor som kanske bidragit till att utvecklingen avstannat. En del afrikanska staters BNP utgörs till 50% av bistånd. Fortfarande har de afrikanska staterna problem med den ensidiga inriktningen på en råvara och exportpriser och importpriser balanseras inte varför bytesförhållandet fortsätter att försämrats. Många afrikanska länder har stora naturtillgångar men är trots detta låginkomstländer.

Politiskt har utvecklingen varit mer positiv, en demokratisk rörelse har på många håll resulterat i flerpartisystem med parlamentarism och till decenniets stora händelser hör apartheidsystemets upphävande i Sydafrika.

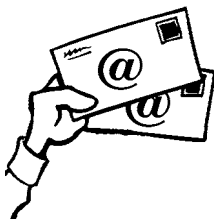
Asien

Den snabba ekonomiska tillväxten har fortsatt i länder som Japan, Kina och Sydostasien. Kina har under decenniet präglats av utvecklingen mot marknadsekonomi. Händelserna vid Himliska fridens torg växte till en massrevolt med utlöpare i över 30 kinesiska städer, men armén ingrep och idag tillåts inte 4:e juni att diskuteras i det kinesiska samhället. Trots att folkets entusiasm för de pågående reformerna avtog och den ekonomiska utvecklingen stannade av, kan man konstatera att Kina befinner sig i en snabb ekonomisk utveckling. Man har dock problem med korruption, inflation, urbanisering och ökad brottslighet. Det pågår en demokratisk omvandlingsprocess inom Kinas Kommunistparti och man har kommit till insikt om att man måste gå folket till mötes. Kanske kan mångfalden inom ekonomin få en motsvarighet inom kulturen och demokratin.

Allt fler länder i Asien genomgår en snabb industrialisering. Japan fortsätter att visa ett handelsöverskott och de s.k. NIC-

länderna (Newly Industrialized countries); Taiwan, Singapore, Hongkong, Sydkorea, Malaysia, Indonesien och Thailand har genomgått en mycket snabb ekonomisk utveckling. 1997 fick dock dessa länder problem med sina utlandslån och banker och finansföretag gick omkull i sådan omfattning att man talade om "Asienkrisen". Valutorna sjönk i värde och man fick stora arbetslöshetsproblem med svåra sociala konsekvenser.

Nu är det dags för det 6:e och sista studiearbetet!

Studiearbete 6

Vad blev resultatet av 1989 års revolutioner i Östeuropa?

Utvecklingen i Östeuropa i slutet av 1980-talet förändrade vår världsbild. Mycket som föreföll orealistiskt bara några år tidigare förverkligades med händelserna 1989. Samtidigt fanns tecken ett tiotal år tillbaka i tiden. Drygt 10 år har nu gått och vi har kunnat följa utvecklingen från planekonomi till marknadsekonomi och från diktatur till demokrati. Övergången har dock inte skett utan konflikter. Både politiskt, ekonomiskt, socialt och etniskt har situationen i flera av dessa stater varit kaotisk.

Som avslutande uppgift i studieenhet 6 ska du göra en studie av utvecklingen i en östeuropeisk f.d. kommunistisk diktatur. Denna studie ska du redovisa i en rapport som kommer att utgöra ditt 6:e och sista studiearbete i kursen Historia A. Du kan välja mellan följande stater:

- Polen
- Ungern
- Östtyskland → Tyskland
- Tjeckoslovakien → Tjeckien, Slovakien
- Sovjetunionen → Ryssland
- Rumänien
- Bulgarien
- Jugoslavien
- Albanien
- Baltikum; Estland, Lettland, Litauen

Rapporten

Rapporten ska innehålla följande delar;

1. Inledning

Här presenteras uppgiften och syftet med studien. Ett syfte ska vara klart och tydligt. Man brukar säga att man ska kunna sammanfatta syftet i en enda mening. ”Syftet med detta arbete är ett studium av utvecklingen i ... under åren före och efter 1989”.

2. Frågeställningar

Under denna rubrik presenterar du de frågeställningar som ska vara utgångspunkten för ditt studium. I det här fallet är de givna;

- När kan man börja se tendenserna till att en förändring är på gång?
- Vilka var de avgörande orsakerna?
- Hur avlöpte själva revolutionen? Fredligt? Med vapenmakt?
- Vilken utvecklingsstrategi valdes?
- Vilka har problemen varit? Politiskt? Ekonomiskt? Socialt? Etniskt?
- Har konflikter förekommit?
- Hur kan samhället beskrivas i dagsläget?

3. Källor

I detta avsnitt redogör du för de källor som du använt för uppgiften och ”reflekterar” över dessas användbarhet och tillförlitlighet. Till skillnad från käll- och litteraturförteckningen som placeras sist i rapporten ska du här i löpande text berätta lite om källorna och försöka att vara ”källkritisk”. Gå tillbaka till Studieenhet 1 och repetera de källkritiska frågeställningarna på sidorna 12-13. Några frågor som du kan ställa dig är:

- Är berättaren ett förstahandsvittne?
- Är berättaren väl insatt i förhållandena?
- Är berättaren starkt känslö- eller åsiktsmässigt engagerad i skeendet?
- Är redogörelsen skriven samtidigt med händelserna eller en kortare/längre tid efteråt?

4. **Sammanställning och analys**

Med denna rubrik avses rapportens själva innehåll. Det är i denna del som undersökningen och resultatet redovisas. Dispositionsmässigt bör du dela upp avsnitten utifrån de frågeställningar du gjort upp.

5. **Sammanfattning**

Här ska du göra en kort sammanfattning av det redan skrivna. Inget nytt som inte tidigare har behandlats får komma upp under denna rubrik.

6. **Slutsats**

I detta slutavsnitt ska du presentera vad du kommit fram till. Gå tillbaka till frågeställningarna, ta upp var och en och visa hur de besvarats och hur du uppnått ditt syfte.

7. **Käll- och litteraturförteckning**

I denna förteckning ska du ställa upp det material som du använt. Det kan vara litteratur, tidskrifter, internet-adresser etc. Litteraturen måste uppges med författarens för- och efternamn, titel, förlag och utgivningsår. Har du använt tidningar eller tidskrifter ska artikelns rubrik, tidskriftens namn och årgång/datum anges. Ibland kan det vara värdefullt att namnge artikelförfattaren. Har du använt internet är det nödvändigt att uppge adressen samt det datum då den var aktuell.

Att skilja på källor och litteratur kan många gånger vara svårt och är i denna uppgift inte nödvändigt. En källa kan vara både ett föremål, en ursprunglig skrift eller en muntlig utsaga. Det kännetecknande för källan är att den ger direkt information medan litteratur är bearbetningar som grundar sig på källorna.

Denna övning i uppsats- eller rapportskrivning är bara ett första försök och ska endast omfatta 3-4 A4-sidor. Däremot är det viktigt att du får med alla delar och att du följer den uppgjorda ”mallen”.

Rapportens disposition

1.

Titel
Namn

Titeln måste vara exakt i den betydelsen att den bör överensstämma med innehållet.

Den ska vara kort, men, måste ändå vara upplysande.

2.

Inledning
• uppgiften   • syftet

3.

Frågeställning
• utgångspunkt

4.

Källor
• uppgifter   • reflektion och kritik

5.

Sammanställning och analys
• resultat   • analys   • tolkning

6.

Sammanfattning
• kort   • inget nytt

7.

Slutsats
• resonemang kring resultatet

8.

Källor och Litteratur
• förteckning över använt material

Har du uppfyllt målen?

När du är färdig med det sjätte studiearbetet är du också färdig med kursen i Historia A. Du har säkert lagt ned mycket arbete på dina studier i historia och har nu kunskap om

- de grundläggande dragen i den historiska utvecklingen,
- epokbegrepp och andra centrala historiska begrepp.

Du kan nu också

- analysera historiska problem
- tolka orsakssammanhang bakom historiska förändringsprocesser
- beskriva det historiska skeendet utifrån olika perspektiv,
- diskutera några av dagens händelser utifrån ett historiskt perspektiv
- formulera dina tankar i historiska frågeställningar.

Du har följt den historiska utvecklingen från de tidiga civilisationerna fram till den tekniska utvecklingen som kännetecknar dagens samhällen och som accelererat sedan 1700-talet. Det enorma stoffet har gjort dig medveten om att historien är utan botten och utan tak. Du har säkert förstått att all historieskrivning är historieförfälskning i den betydelsen att den innebär en förkortning. Du är väl medveten om att du, som alla andra historiker, tillägger historien den mening som motsvarar din livssyn, men även denna kommer att påverkas av kunskapen om det förgångna. Du har nog under dina studier många gånger frågat dig om historien har någon mening och om den historiska kunskapen verkligen ger oss förståelse för nutiden och ett redskap inför framtiden. Vi låter den franske religionsforskaren Ernest Renan svara;

”Historien är varken orubblig geometri eller en enkel rad av tillfälliga händelser. Om historien var bestämd av absolut nödvändighet skulle allt vara möjligt att förutse. Om den var ett enkelt samspel mellan lidelser och tillfälligheter skulle inget kunna förutses. Men även om de klokaste ofta tar fel i sina förväntningar om utvecklingen i människornas värld är den å andra sidan inte helt oberäknelig.”

Historien tar aldrig slut. Varken skeendet eller skildringen av skeendet. Det finns därför all anledning att fortsätta historiestiudierna med att läsa Historia B och C.